

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

КУЛИНЯК ІГОР ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 338.48:332.1:658.8(043.5)

**ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТРУМЕНТАРІЮ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

08.00.03 – Економіка та управління національним господарством

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

ЛЬВІВ – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
КАРИЙ Олег Ігорович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
проректор з міжнародної діяльності

Опоненти: доктор економічних наук, професор
БАРНА Марта Юріївна,
Львівський торговельно-економічний університет,
перший проректор

доктор економічних наук, доцент
БІЛЕЦЬКА Наталія Вікторівна,
Вінницький інститут конструювання одягу і
підприємництва,
проректор з науково-педагогічної роботи

доктор економічних наук, професор
БЕЗУГЛА Людмила Сергіївна,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»,
завідувач кафедри туризму та економіки
підприємства

Захист відбудеться «17» грудня 2025 року о 14:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, 4-й корпус, ауд. 209-А).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради Д 35.052.03
доктор економічних наук, професор

Андрій ЗАВЕРБНИЙ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У контексті трансформаційних процесів, що відбуваються в українській економіці, туристична галузь посідає дедалі важливіше місце в структурі національного господарства. Туризм не лише сприяє створенню нових робочих місць і розвитку малого та середнього бізнесу, а й активно впливає на суміжні галузі – транспорт, будівництво, сільське господарство, культуру, освіту тощо. У зв'язку з цим формування ефективної моделі територіальної спеціалізації у сфері туризму набуває виняткової значущості.

Кожен регіон України має унікальні природні, культурні, історичні та соціально-економічні ресурси, які можуть бути основою для формування спеціалізованих туристичних продуктів. Однак на сьогодні відсутня належна систематизація з науково обґрунтованим підходом до використання цих ресурсів у рамках стратегічного планування. Це знижує ефективність управління туристичними потоками, створює дисбаланс між регіонами, гальмує розвиток нових туристичних дестинацій, а також призводить до нераціонального використання потенціалу територій.

Особливої актуальності тема набуває з огляду на постпандемічне відновлення туристичного сектору, що потребує нових підходів до планування, промоції та управління туристичними територіями; підвищення конкурентної боротьби між регіонами за інвестиції, туристів і державну підтримку, що вимагає чіткого позиціонування і спеціалізації кожної території; необхідність європейської інтеграції, яка передбачає адаптацію національної туристичної політики до стандартів і практик ЄС, зокрема в частині регіонального розвитку; децентралізацію влади, що розширює повноваження територіальних громад у сфері розвитку туризму та зобов'язує їх розробляти власні стратегії спеціалізації; зростання ролі цифровізації та сталого розвитку, які вимагають оновлення інструментарію планування й оцінювання ефективності туристичних стратегій; потребу у відновленні туристичної сфери як важливої складової національної економіки, переорієнтації туристичних потоків, зміцнення економічної стійкості регіонів, що постраждали від воєнних дій, та формування ефективної моделі територіальної спеціалізації у туристичній сфері з урахуванням нових післявоєнних реалій.

Отже, формування сучасного гнучкого та ефективного інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері є надзвичайно важливим для забезпечення збалансованого та конкурентоспроможного розвитку національної економіки України. Це дозволить не лише активізувати внутрішній туризм, але й інтегрувати українські туристичні продукти у глобальний ринок, сприяти підвищенню економічної стійкості та інвестиційної привабливості національної економіки загалом.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад, методологічних підходів та практичних рекомендацій щодо формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки зробили такі науковці: М. Барна, Н. Білецька, І. Благун, Н. Борецька, С. Галасюк, Л. Гальків, О. Головня, Л. Дмитришин, О. Карий, Р. Корсак, В. Костинець, О. Кузьмін, А. Кучер, Н. Лисяк, Л. Лісовська, О. Любіцева, Ю. Миронов, І. Олексів, А. Охріменко,

О. Пирог, Н. Подольчак, Н. Станасюк, А. Теребух, Л. Українець, В. Харчук, В. Худо, Н. Шпак та ін. Значну увагу проблематиці розвитку туристичної сфери, активізації туристичного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності територій у сфері туризму приділяли: Л. Безугла, В. Бойко, Л. Божко, В. Брич, С. Бугіль, І. Журба, А. Завербний, В. Кифяк, Є. Козловський, О. Корнієнко, І. Кудінова, І. Левицька, М. Лущик, Л. Марценюк, М. Мальська, Я. Москвяк, В. Охота, М. Рутинський, Т. Цибух, Ф. Шандор, О. Шикіна та інші дослідники. Зарубіжні науковці N. Bano, I. Bilynets, M. Bozhinova, M. Cheng, C.-N. Chiu, P. Correia, A. Corsale, S. Cró, V. Djakona, L. Dorokhova, T. Dzurov Vargová, G. Fedeli, M. Gavrilina, N. Godis, O. Gorb, S. Hamid, H. Howanics, S. Ivanov, I. Kapera, N. Kawęcki, B. Kršák, A. Kozłowski, A. Kwilinski, R. Kumar, T. Manomano, A. Martins, D. Matušíková, K. Melikjanyan, D. Mhlana, N. Mirzayev, Jan H. Nilsson, D.K. Pandey, L. Plzáková, V. Ralko, T. Ratz, V. Riashchenko, M. Roman, S. Siddiqui, E. Smeral, W. Sroka, J. Tan, K. Tomej, S. Ungalov, P. Wassler, C. Webster, N.L. Williams та інші також досліджували особливості розвитку туризму в Україні, зокрема в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану. Попри суттєві напрацювання у сфері розвитку туризму на сьогодні недостатньо опрацьованими залишаються концептуальні основи та інструментарій територіальної спеціалізації в туристичній сфері, який слід розвинути з урахуванням сучасних умов соціально-економічного середовища, потреб децентралізованого управління, викликів постпандемічного відновлення, цифровізації, воєнного стану та глобальної конкуренції. Усе це зумовило актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, її мету, завдання й наукову новизну.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах науково-дослідних робіт кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка» за темами: «Організаційно-методичне забезпечення формування кластерної моделі розвитку регіонального туризму» (номер державної реєстрації: 0113U005299), в контексті якої розглянуто теоретико-методичні засади оцінювання стану та рівня використання туристичного потенціалу регіону, проаналізовано сутність поняття «туристичний потенціал» і виокремлено його основні складові та запропоновано підходи до комплексного оцінювання туристичного потенціалу з метою ефективного планування його використання й розвитку конкурентоспроможної туристичної індустрії (акт впровадження від 27.06.2025); «Механізм оцінювання та підвищення ефективності інноваційних процесів» (номер державної реєстрації: 0117U004469), – розроблено метод оцінювання рівня інноваційної активності регіонів України з урахуванням потреб розвитку туристичної галузі (акт впровадження від 27.06.2025); «Управління розвитком туристичної галузі України: соціально-економічний аспект» (номер державної реєстрації: 0120U101506), – досліджено особливості управління та адаптації туристичної галузі України в умовах поширення пандемії COVID-19, розкрито сучасний стан галузі, виявлено основні проблеми та окреслено перспективи її подальшого розвитку (акт впровадження від 27.06.2025); «Діджиталізація бізнес-процесів суб'єктів туристичної індустрії» (номер державної реєстрації: 0123U102387), – розроблено модель вибору пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, що базується на визначенні

пріоритетів на національному, регіональному та місцевому рівнях управління у співпраці між зацікавленими сторонами з урахуванням наявного туристичного потенціалу і туристичної спроможності території в контексті відповідності до критеріїв та принципів стратегії смарт-спеціалізації (акт впровадження від 27.06.2025). Матеріали дисертаційної роботи використанні в розробленні держбюджетної теми Національної металургійної академії України «Сучасні методи та фінансово-економічні механізми управління суб'єктами господарювання регіону» (номер державної реєстрації 0117U002349) та теми дослідження «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» (номер державної реєстрації 0107U001146). Особистий внесок автора полягає у розробленні методичного підходу до комплексного оцінювання рівня економічного розвитку підприємства та формування системи заходів щодо підвищення рівня економічного розвитку підприємства (Довідка № 240 від 04.04.2017).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методологічних положень і прикладних рекомендацій щодо формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки.

Для досягнення визначеної мети дисертаційної роботи окреслені та виконані такі **завдання**:

- розвинути понятійно-термінологічний апарат з формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, зокрема, щодо сутності дефініцій «туристичний потенціал», «туристична сфера», «туристична галузь», «туристична індустрія», «туристична спроможність території»;

- уточнити зміст туризму з тривірвневої ієрархічної позиції: з позиції осіб, які подорожують, як форму подорожі та людської діяльності, пов'язаної з подорожами, відпочинком та задоволенням інших потреб, з позиції суб'єктів туристичної діяльності як форму економічної діяльності та з позиції держави як сферу національної економіки (соціально-економічне та культурне явище);

- удосконалити та доповнити класифікацію видів туризму;

- розвинути теоретичні засади ідентифікації та виявлення тенденцій розвитку спеціалізованих видів туризму в Україні за допомогою бібліометричного аналізу наукових публікацій;

- розробити метод контент-аналізу територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, який полягатиме у комплексній ідентифікації та систематизації інформації про види туризму за метою подорожі за адміністративно-територіальними одиницями України;

- удосконалити підхід до групування та пріоритизації регіонів України за рівнем розвитку туристичного потенціалу на основі методу кластерного аналізу;

- удосконалити метод вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на місцевому рівні (рівні територіальних громад);

- запропонувати концептуальну модель вибору природоорієнтованих, культурно-орієнтованих та сервісно-орієнтованих туристичних напрямів за

допомогою матриці «туристичний потенціал території – туристична спроможність території»;

- побудувати модель вибору пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері України в контексті стратегії смарт-спеціалізації;

- розвинути інструментарій державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки;

- розвинути метод розподілу фінансування розвитку туристичної сфери України з державного бюджету.

Об’єктом дослідження є інструментарій управління територіальною спеціалізацією у туристичній сфері національної економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та методичні положення щодо формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: *порівняльного аналізу, синтезу, систематизації та узагальнення* (розкриття сутності понять «туризм», «туристична сфера», «туристична галузь», «туристична індустрія» – п. 1.1; «туристичний потенціал» – п. 1.2; «туристична спроможність», «територіальна спеціалізація у туристичній сфері» – п. 5.1); *групування* (формування класифікації суб’єктів туристичної діяльності – п. 1.1; видів туризму – п. 1.3, чинників впливу на розвиток туристичної сфери національної економіки – п. 2.1), *економіко-статистичний* (оцінювання стану і тенденцій розвитку сфери туризму в Україні – п. 2.2; розрахунок індексу туристичної пріоритетності – п. 5.3); *методи логічного узагальнення та системного підходу* (формування механізму реалізації державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки на різних рівнях управління – п. 5.3; виявлення основних напрямів та тенденцій впливу наслідків російсько-української війни на трансформацію територіальної спеціалізації туристичних регіонів України – п. 2.3; розроблення рекомендацій щодо вибору, пріоритизації та забезпечення розвитку туристичної сфери України під час формування стратегій розвитку в контексті смарт-спеціалізації – п. 5.2; формування теоретичних узагальнень та висновків дисертаційного дослідження); *економетричне моделювання* (побудова моделей за допомогою виробничої функції Коба-Дугласа для оцінювання ефективності використання ресурсів виробництва та виявлення чинників, які мають найбільший вплив на розвиток суб’єктів туристичної діяльності України – п. 2.1); *бібліометричний аналіз* (виокремлення тенденцій наукових досліджень туристичної сфери України та виявлення пріоритетних напрямів розвитку туризму в Україні – п. 2.2; аналізування популярності та тенденцій розвитку видів туризму – п. 3.1); *кластерний аналіз* (виокремлення кластерів регіонів України за подібністю показників, які характеризують розвиток сфери туризму під впливом пандемії COVID-19 протягом 2020 р. – п. 2.3; групування та пріоритизація регіонів України за рівнем розвитку туристичного потенціалу – п. 4.1; групування регіонів України за рівнем туристичної спроможності – п. 5.1); *контент-аналіз* (аналізування популярності видів туризму за пошуковими запитамі в Інтернеті – п. 3.2; оцінювання

нормативно-правових документів з управління видами туризму в Україні – п. 3.3; оцінювання Стратегій розвитку регіонів України – п. 5.2); *методи ранжування* (ранжування регіонів України за критерієм «ширина територіальної спеціалізації у туристичній сфері» та ранжування видів туризму за критерієм «насиченість територіальної спеціалізації у туристичній сфері» – п. 3.3; групування регіонів України за значенням індексу туристичної пріоритетності – п. 5.3); *матричні методи* (SWOT-аналіз пріоритетних видів туризму – п. 4.3; *метод координат чотирьох квадрантів FQC* для визначення векторів стратегічного розвитку пріоритетних видів туризму – п. 4.3; вибір векторів стратегічного розвитку напрямів спеціалізації у туристичній сфері – п. 4.3; вибір територіальної спеціалізації у туристичній сфері – п. 5.1); *метод аналізу ієрархій* (вибір та ранжування пріоритетних напрямів спеціалізації території у туристичній сфері України – п. 4.2); *методи та прийоми графічного та табличного відображення* (для наочного подання результатів дослідження); *картографічний* (для візуалізації та просторового аналізування географічно прив'язаних даних за допомогою карт).

Теоретико-інформаційною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів з проблем формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, матеріали періодичних видань, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, національні та іноземні нормативно-правові акти, публікації, які проіндексовані у міжнародній наукометричній базі даних Scopus та розміщені в електронному архіві наукових періодичних видань України Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, інтернет-джерела, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у концептуальному вирішенні науково-прикладної проблеми формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки.

Основні наукові результати, які характеризують новизну виконаного дослідження, полягають у такому:

вперше:

– розроблено метод контент-аналізу територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, який полягає у комплексній ідентифікації та систематизації інформації про види туризму за метою подорожі по адміністративно-територіальних одиницях України на основі зібраних даних за чотирма складовими: 1) згадування назв видів туризму за регіонами України у наукових публікаціях; 2) зацікавлення пошуковими запитами, які характеризують види туризму за адміністративно-територіальними одиницями України з допомогою вебсервісу Google Trends; 3) кількість запитів щодо назв видів туризму у пошуковій системі www.google.com; 4) згадування назв видів туризму у Стратегіях розвитку областей та Програмах розвитку туризму в областях України;

– запропоновано концептуальну модель вибору природоорієнтованих, культурно-орієнтованих та сервісно-орієнтованих туристичних напрямів за допомогою матриці «туристичний потенціал території – туристична спроможність території», яка дозволяє визначати спеціалізацію регіонів залежно від зіставлення

рівнів природно-ресурсного, історико-культурного та соціально-економічного компонент туристичного потенціалу території з рівнем туристичної спроможності території як здатності певної території ефективно використовувати свій туристичний потенціал, а також можливості розвивати та управляти ним;

– побудовано модель вибору пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, що базується на визначенні пріоритетів на національному, регіональному та місцевому рівнях управління у співпраці між зацікавленими сторонами з врахуванням наявного туристичного потенціалу і туристичної спроможності території в контексті відповідності до критеріїв та принципів стратегії смарт-спеціалізації;

удосконалено:

– класифікацію видів туризму, яку, на відміну від наявних, доповнено такими класифікаційними ознаками, як «залежно від доступності для реалізації» та «залежно від компоненту туристичного потенціалу території». Розширено класифікаційну ознаку «за метою подорожі» шляхом введення нової класифікаційної групи, яка передбачає задоволення специфічних (обмежених, заборонених або відокремлених від типових) інтересів чи потреб туристів, у межах якої виокремлено релятивістський та екзотичний види туризму;

– підхід до групування та пріоритизації регіонів України за рівнем розвитку туристичного потенціалу, який, на відміну від наявних, передбачає застосування методів кластерного аналізу як інструменту виявлення структурних закономірностей у групуванні регіонів України на основі рівня розвитку компонент туристичного потенціалу (природно-ресурсного, історико-культурного та соціально-економічного) шляхом узагальненого оцінювання кожної компоненти та виокремленням однорідних груп регіонів з низьким, нижчим від середнього, середнім, вищим за середній та високим рівнем розвитку туристичного потенціалу;

– метод вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на місцевому рівні, який, на відміну від наявних, передбачає аналізування туристичного потенціалу території, ідентифікацію, SWOT- та MAI-аналіз пріоритетних видів туризму, визначення векторів стратегічного розвитку та вибір стратегії розвитку пріоритетних видів туризму методом координат чотирьох квадрантів FQC, що дає змогу сконцентрувати туристичні ресурси на найперспективніших напрямках туризму, які відповідають інфраструктурному забезпеченню, природно-ресурсній та історико-культурній специфіці території;

– метод розподілу фінансування розвитку туристичної сфери України з державного бюджету, який, на відміну від наявних, передбачає розподіл бюджету відповідно до рівня туристичної пріоритетності розвитку галузі туризму на певній території, що визначається з урахуванням таких критеріїв розвитку туристичної сфери, як обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів туристичної індустрії, ширина територіальної спеціалізації у туристичній сфері, рівень туристичного потенціалу території, рівень туристичної спроможності суб'єктів туристичної діяльності та рівень туристичної значущості видів туризму для території;

набуло подальшого розвитку:

– понятійно-термінологічний апарат з формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, зокрема, уточнено сутність дефініцій «туристичний потенціал», «туристична сфера», «туристична галузь», «туристична індустрія», «туристична спроможність території», що дозволило вирішити низку фундаментальних, наукових і управлінських проблем та уточнити зміст і функціональне наповнення базових понять для їх однозначного тлумачення та досягнення консенсусу у сприйнятті;

– зміст туризму, що, на відміну від традиційного апарату, запропоновано розглядати комплексно з тривірневої ієрархічної позиції: 1 рівень – з позиції осіб, які подорожують, як форму подорожі та людської діяльності, пов'язаної з подорожами, відпочинком та задоволенням інших потреб; 2 рівень – з позиції суб'єктів туристичної діяльності як форму економічної діяльності; 3 рівень – з позиції держави як сферу національної економіки (соціально-економічне та культурне явище);

– теоретичні засади ідентифікації та виявлення тенденцій розвитку спеціалізованих видів туризму в Україні за допомогою бібліометричного аналізу наукових праць, опублікованих у міжнародній наукометричній базі даних Scopus, що, на противагу наявним, доповнені аналізуванням показників «Кількість згадок» і «Загальна сила зв'язку», що допомагають оцінити значущість та взаємозв'язки між ключовими словами, визначеними у наукових публікаціях для позначення видів туризму;

– інструментарій державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, що, на відміну від чинних, передбачає врахування системи цілей, заходів, засобів та узгоджених дій на різних територіальних рівнях (національному, регіональному та місцевому) органів державної влади та місцевого самоврядування для створення умов та стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму з урахуванням специфіки кожної території щодо рівня забезпеченості та використання природно-ресурсних, історико-культурних і соціально-економічних компонент туристичного потенціалу території.

Практичне значення одержаних результатів проявляється у можливості використання сформульованих в дисертації пропозицій та рекомендацій, отриманих за результатами досліджень, для вдосконалення стратегічного управління розвитком територій, регіонів чи територіальних громад України шляхом обґрунтованого формування їхньої спеціалізації у туристичній сфері. Результати дослідження можуть бути впроваджені у практику діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктів туристичної діяльності, а також слугувати базою для розроблення стратегій та програм у сфері розвитку туризму. Окремі положення дисертації використано у діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, зокрема:

– Львівської обласної державної адміністрації – модель вибору пріоритетних напрямів розвитку галузі туризму для виявлення найважливіших та найперспективніших видів туризму для області (довідка № 26-18/0/2-25 від 22.01.2025);

– департаменту освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації – методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу регіонів, механізми визначення пріоритетних напрямів розвитку туристичної інфраструктури, а також рекомендації щодо удосконалення освітніх програм для підготовки фахівців у галузі туризму з урахуванням регіональних особливостей (довідка від 24.07.2025);

– управління культури та розвитку туризму виконавчих органів Дрогобицької міської ради – модель вибору пріоритетних туристичних напрямів розвитку громади, що дозволило ефективно та оптимально використовувати туристичний потенціал громади та залучити нових туристів (довідка № 433 від 04.09.2025);

– Яворівської міської ради Львівської області – підхід до вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на рівні територіальної громади, який дав змогу виявити найбільш перспективні напрями внутрішнього та міжнародного туризму (довідка № 236 від 14.01.2025);

– Верховинської районної державної (військової) адміністрації Івано-Франківської області – враховано запропоновані автором інструменти для оцінювання туристичного потенціалу, що дозволило більш ефективно планувати туристичні ресурси та заходи для розвитку туристичної інфраструктури у територіальних громадах Верховинського району (довідка № 21/02-04/24 від 28.01.2025);

– Коломийської районної державної адміністрації Івано-Франківської області – враховано рекомендації щодо реалізації державної регіональної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері з метою створення умов та стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму з урахуванням специфіки району (довідка № 39/01.034/008 від 5.02.2025);

– Славської селищної ради Львівської області – для формування Програми розвитку туризму на території населених пунктів Славської територіальної громади використано модель вибору пріоритетних напрямів розвитку галузі туризму для виявлення тих, які мають найвищий пріоритет і є найперспективнішими для залучення туристів та інвестицій (довідка № 25/7 від 13.01.2025);

– Козівської селищної ради Тернопільської області – використано положення щодо комбінованого підходу до вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на рівні територіальної громади (довідка № 34/175 від 22.01.2025);

– ТОВ «Туристична компанія «АМОРЕ» – підхід щодо проведення контент-аналізу територіальної спеціалізації у туристичній сфері України для ідентифікації та систематизації інформації про види туризму за метою подорожі у Львівській області (довідка № 131 від 05.06.2025).

Отримані результати дисертаційного дослідження знайшли практичне застосування в рамках реалізації міжнародного проєкту Erasmus+ Jean Monnet Module 101085171 – ЕЕРНСТ – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «European experience in the promotion of heritage and cultural tourism» («Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму»). Термін виконання: 01.10.2022 – 30.09.2025) та міжнародного наукового проєкту міжнародної програми Вишеградські гранти Міжнародного Вишеградського фонду № 22130195 «Cooperation in promoting

a cultural and heritage tourism destinations in Ukraine and V4 countries» («Співпраця у просуванні історико-культурних туристичних напрямів в Україні та країнах Вишеградської четвірки». Термін виконання: 01.02.2022 – 31.01.2023) (Довідка № 67-04-634 від 09.10.2025).

Основні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка», зокрема у викладанні дисциплін «Маркетинговий менеджмент у малому і середньому бізнесі» для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю D3 «Менеджмент», а також «Дослідження ринків» й «Управління комунікаціями туристичних організацій» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю D3 «Менеджмент» (довідка № 67-01-937 від 24.06.2025).

Особистий внесок автора. Усі наукові результати, викладені у дисертації, отримано й опрацьовано автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті ідеї, положення і розрахунки, які є результатом особистої роботи здобувача і становлять його індивідуальний внесок.

Апробація результатів дисертації. Розроблені положення та наукові результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та обговорені на 35 міжнародних науково-практичних конференціях (МНПК), міжнародних науково-практичних інтернет-конференціях (МНПІК), всеукраїнських науково-практичних та інших конференцій: МНПК «Розвиток науки та освіти в умовах трансформаційних процесів» (м. Дніпро, 30 червня 2025 р.), МНПК «Інноваційний розвиток економіки, управління, фінансів і права в умовах глобальних змін» (м. Кропивницький, 28 червня 2025 р.), II МНПК «Виклики для туристичного бізнесу в Україні: європейська практика» (м. Львів, 15-16 травня 2025 р.), III МНПК студентів і молодих учених «Перспективи популяризації історичної спадщини та культурного туризму в Україні: досвід європейських країн» (м. Львів, 1-2 травня 2025 р.), III МНПК «Менеджмент та маркетинг як фактори розвитку бізнесу» (м. Київ, 23-24 квітня 2025 р.), IX МНПК «Управління розвитком соціально-економічних систем» (м. Харків, 6-7 березня 2025 р.), III МНПК для освітян «Березневий науковий дискурс 2025» (м. Чернігів, 27 лютого 2025 р.), II МНПК «Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи» (м. Хмельницький, 25 лютого 2025 р.), II МНПК «Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України» (м. Харків, 26-27 листопада 2024 р.), VI МНПК «Сучасна парадигма публічного управління» (м. Львів, 14-16 листопада 2024 р.), II МНПК студентів і молодих учених «Перспективи популяризації історичної спадщини та культурного туризму в Україні: досвід європейських країн» (м. Львів, 9-10 травня 2024 р.), МНПК «Виклики для туристичного бізнесу в Україні: європейська практика» (м. Львів, 4-5 травня 2023 р.), E3S Web of Conferences, 501: International conference on computer science electronics and information, ICCSEI (м. Джок'якарта, 12-13 грудня 2023 р.), 5th International Workshop on Modern Machine Learning Technologies and Data Science, MoMLet+DS (м. Львів, 3 червня 2023 р.), МНПК «Психологія та туризм» (м. Київ, 27 травня 2022 р.), IX МНПК «Управління інноваційним процесом в Україні: напрями розвитку» (м. Львів, 19-21 травня 2022 р.), International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information

Technologies, 2022-Novem (м. Львів, 10-12 листопада 2022 р.), IV МНПК молодих учених «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи» (м. Львів, 28-29 квітня 2021 р.), International Conference on Advanced Computer Information Technologies, ACIT-2021 (м. Деггендорф, 15-17 вересня 2021 р.), VIII МНПК «Управління інноваційним процесом в Україні: розвиток співпраці» (м. Львів, 18-20 червня 2020 р.), МНПК «Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції» (м. Дубляни, 12-13 травня 2020 р.), IV МНПК молодих учених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення» (м. Львів, 29-30 квітня 2020 р.), МНПК студентів та молодих вчених імені професора Балацького О.Ф. «Економічні проблеми сталого розвитку» (м. Суми, 28-29 квітня 2020 р.), II МНПК «Управління проектами. Ефективне використання результатів наукових досліджень та об'єктів інтелектуальної власності» (м. Дніпро, 10 квітня 2020 р.), Міжнародна наукова конференція «Наукові тренди постіндустріального суспільства» (м. Рівне, 28 лютого 2020 р.), Міжнародна наукова конференція «Формування сучасної наукової думки» (м. Кропивницький, 31 січня 2020 р.), МНПК «Фінансовий сектор Європейського союзу та сталий розвиток: європейський досвід, стратегічні орієнтири для України» (м. Київ, 6 червня 2019 р.), МНПК «Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції» (м. Дубляни, 27-28 травня 2019 р.), II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Соціально-економічні проблеми сучасності» (м. Маріуполь, 15 червня 2018 р.), МНПК «Стратегія інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України в умовах глобалізації: стан та шляхи становлення» (м. Львів, 23 березня 2017 р.), Науково-практична Інтернет-конференція «Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Київ, 3 березня 2017 р.), II МНПК молодих вчених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення» (м. Львів, 14-15 квітня 2016 р.), IV МНПК «Проблеми формування та реалізації конкурентної політики» (м. Львів, 24-25 вересня 2015 р.), МНПК молодих вчених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення» (м. Львів, 11-12 квітня 2014 р.), 3rd International Conference of Young Scientists EM-2013 “Economics & Management” (м. Львів, 21-23 листопада 2013 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 102 наукові праці загальним обсягом 106,6 друк. арк. (з яких особисто автору належать 35,7 друк. арк.), зокрема: 7 статей у виданнях, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science; 46 статей у наукових фахових виданнях України та 2 статті у інших виданнях України та журналах інших держав; 8 монографій у співавторстві; 35 публікацій у матеріалах конференцій (з них 4 публікації в матеріалах конференцій, що індексовані у міжнародній наукометричній базі Scopus); 3 навчально-методичні посібники та 1 підручник.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 585 сторінок. Обсяг основного тексту – 410 сторінок. Робота містить 92 таблиці, 89 рисунків, 30 формул, список джерел із 583 найменувань, а також 29 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, сформульовано мету, основні завдання, об'єкт та предмет дослідження, методи дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, вказуються положення, що становлять наукову новизну, наукове та практичне значення дисертаційної роботи, наводяться відомості щодо апробації та публікації результатів дослідження, зазначається структура та обсяг роботи.

У **першому розділі** «Теоретичні основи формування спеціалізації туристичної сфери національної економіки» розкрито сутність понять «туризм» та «туристичний потенціал території», а також розвинуто положення з класифікації видів туризму.

На основі аналізу наукової, нормативно-правової та довідкової літератури запропоновано туризм розглядати як комплекс з тривірневих ієрархічних позицій (рис. 1):

Рис. 1. Структурні рівні трактування поняття «туризм»

Джерело: запропоновано автором

– 1 рівень: з позиції осіб, які подорожують, як форму подорожі та людської діяльності, пов'язаної з подорожами, відпочинком та задоволенням інших потреб. З цієї позиції туризм трактується як тимчасовий виїзд особи з місця проживання для оздоровлення, з пізнавальною метою, у зв'язку з професійно-діловими чи іншими потребами без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. З цієї позиції виокремлено основні ознаки туризму, які його вирізняють як специфічну форму подорожі і діяльності, як-от: 1) тимчасовий виїзд особи з місця проживання на термін до одного року; 2) цілями виїзду осіб не може бути здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає; 3) виїзд особи з місця проживання та зобов'язання залишити країну або місце, куди особа від'їжджає, в зазначений термін;

– 2 рівень: з позиції суб'єктів туристичної діяльності як форму економічної діяльності. З цієї позиції туризм – це комплекс туристичних послуг та дій суб'єктів туристичної діяльності, спрямований на задоволення оздоровчих, пізнавальних,

професійно-ділових чи інших цілей туристів чи екскурсантів. Суб'єктів туристичної діяльності запропоновано поділяти за спеціалізацією щодо організування та надання туристичних послуг, що дозволить сфокусуватися на конкретних інтересах, мотивах або потребах туристів, покращити якість обслуговування та забезпечити ефективніше задоволення оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілей осіб, що подорожують;

– 3 рівень: з позиції держави як сферу національної економіки (соціально-економічне та культурне явище). З позиції держави пропонуємо трактувати туризм як сферу національної економіки, яка сприяє соціально-економічному та культурному розвитку держави і її регіонів через формування туристичного ринку, задоволення потреб туристичного потоку та формування позитивного іміджу держави, її регіонів. На основі аналізування наукових джерел та власних досліджень, уточнено сутність дефініцій «туристична сфера», «туристична галузь» та «туристична індустрія».

Підсумовуючи вищезазначене, запропоновано **туризм** трактувати як комплексний процес, який регульований державними, регіональними та місцевими органами влади та організований суб'єктами туристичної діяльності й суміжними до цієї діяльності організаціями, який забезпечує особі тимчасовий виїзд з місця проживання, одночасно задовольняючи її потребу в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілі без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає.

Аналізування вітчизняних та зарубіжних наукових джерел показало, що основу туристичного потенціалу території становить сукупність туристичних ресурсів (природних, історико-культурних, інфраструктурних тощо) та умов (соціальних, економічних, маркетингових тощо), а також можливості їх подальшого використання для розвитку туризму на цій території. Для оцінювання, аналізування та формування територіальної спеціалізації у туристичній сфері запропоновано *туристичний потенціал території* розглядати як структуру з трьох компонентів (рис. 2): 1. Природно-ресурсний потенціал: природні ресурси та природні умови. 2. Історико-культурний потенціал: історико-культурні матеріальні туристичні ресурси та історико-культурні нематеріальні туристичні ресурси (нематеріальна спадщина). 3. Соціально-економічний потенціал: об'єкти туристичної інфраструктури, людські ресурси та маркетинговий потенціал.

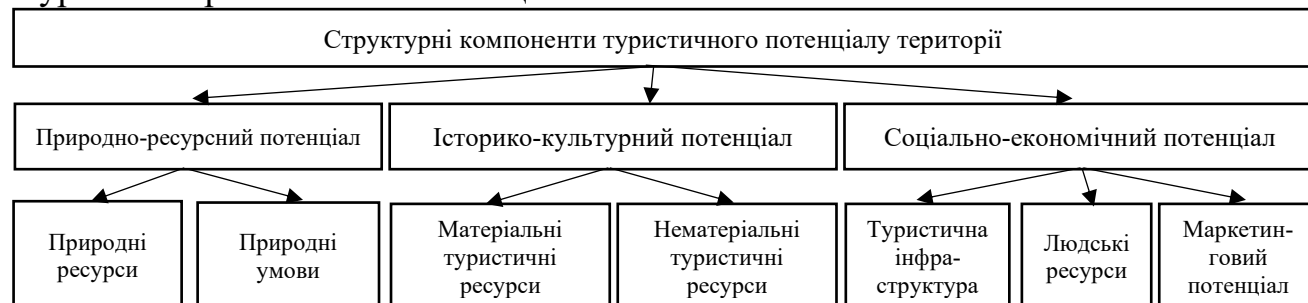

Рис. 2. Структура туристичного потенціалу території

Джерело: сформовано автором

Такий підхід дозволив виокремити види туризму за компонентами туристичного потенціалу території залежно від того, який компонент є об'єктом для організування туристичної подорожі та становить базу для формування туристичної

послуги, зокрема: 1) природоорієнтований туризм – туризм, пов'язаний з відвідуванням природних туристичних об'єктів; 2) культурно-орієнтований туризм – туризм, пов'язаний з відвідуванням історико-культурних туристичних об'єктів та використанням об'єктів нематеріальної культурної спадщини; 3) сервісно-орієнтований туризм – туризм, пов'язаний із залученням об'єктів туристичної інфраструктури. Окрім цього, відповідно до особливостей туристичного потенціалу території, а також доступності для реалізації, запропоновано види туризму поділяти на загальні та специфічні. Загальні види є доступними для реалізації та розвитку у будь-якій країні, регіоні чи туристичній території. До загальних можна зарахувати популярні види туризму (сільський, зелений, рекреаційний, культурний, діловий тощо). Специфічні види туризму запропоновано класифікувати відповідно до того, що є основою туристичного продукту: територія (наприклад, «бандерівський туризм» – подорож туристичними маршрутами, які пов'язані з історією Степана Бандери та Організації Українських Націоналістів), об'єкт (замковий туризм у Львівській області), подія чи процес (паломницький туризм хасидів у Черкаській області).

Крім загальноприйнятих видів туризму за метою подорожі, які наводяться у наукових джерелах багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників (зокрема такої, як відновлення сил, оздоровлення, лікування; дозволя, розваги, відпочинок, задоволення цікавості, пізнання, отримання вражень; встановлення ділових контактів та обмін інформацією, навчання та саморозвиток; активне проведення часу і спорт; духовне пізнання, відвідування священних місць), авторська типологія доповнена метою подорожі, яка полягає у задоволенні специфічних інтересів або потреб, які можуть бути обмеженими, забороненими або відокремленими від типового туризму. Відповідно до цієї мети виокремлено релятивістський та екзотичний види туризму. Релятивістський туризм запропоновано розглядати як вид туризму, який включає туристичні активності, які виходять за межі традиційних або етичних норм і можуть бути спрямовані на виконання незаконних, морально неприйнятних або нестандартних дій під час подорожі в різних країнах і регіонах світу. До підвидів пропонується відносити наркотичний туризм, алкотуризм, секс-туризм, ЛГБТ-туризм, суїцидальний (евтаназійний) туризм. Екзотичний туризм розглядається як різновид туризму, який не є типовим для певної місцевості; пов'язаний з перебуванням у незвичному для життя регіоні (місці).

У **другому розділі** *«Детермінанти територіальної спеціалізації сфери туризму в Україні»* виявлено чинники впливу на розвиток туристичної сфери національної економіки, проаналізовано стан і тенденції розвитку сфери туризму в Україні та оцінено вплив пандемії COVID-19 та російсько-української війни на зміну пріоритетів у розвитку туристичної сфери України.

У результаті дослідження вітчизняних та зарубіжних наукових джерел систематизовано типологію чинників впливу на розвиток туристичної сфери за різними класифікаційними ознаками, зокрема виокремлено групи чинників впливу на розвиток туристичної сфери за змістом (характером): економічні, політичні, правові, соціально-демографічні, науково-технічні, історико-культурні, природно-кліматичні, матеріально-технічні. Побудовано моделі за допомогою виробничої функції Коба-Дугласа, які дозволили оцінити ефективність використання ресурсів виробництва, а

також зрозуміти, які чинники (капітал чи праця) мають найбільший вплив на розвиток суб'єктів туристичної діяльності України.

Для окреслення тенденцій наукових досліджень туристичної сфери України, виявлення пріоритетних напрямів розвитку туризму, проведено бібліометричний аналіз 668 наукових публікацій за період з 1977 до 2024 року, які охоплюють широке коло вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень, пов'язаних з туристичною сферою України та індексуються у міжнародній наукометричній базі даних Scopus. За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки:

– виокремлено п'ять ключових кластерів, які відображають основні напрями досліджень туристичної сфери України (рис. 3). Перший кластер охоплює фокус дослідників на розвиток туризму та його ринкову динаміку і містить, зокрема, питання впливу російсько-української війни на туристичну сферу України. Другий кластер відображає наукові дослідження, спрямовані на вивчення впливу туризму та рекреаційної діяльності на природні та соціальні системи, зокрема у сільських і природоохоронних територіях. Третій кластер зосереджений на питаннях економіки та управління індустрією туризму. Четвертий, соціально-демографічний, кластер сконцентрований на темах, пов'язаних із соціальними аспектами туризму, зокрема впливом на населення та міграційними процесами. П'ятий кластер свідчить про сучасні дослідження, пов'язані з викликами пандемії та впровадженню нових технологій у сферу туризму;

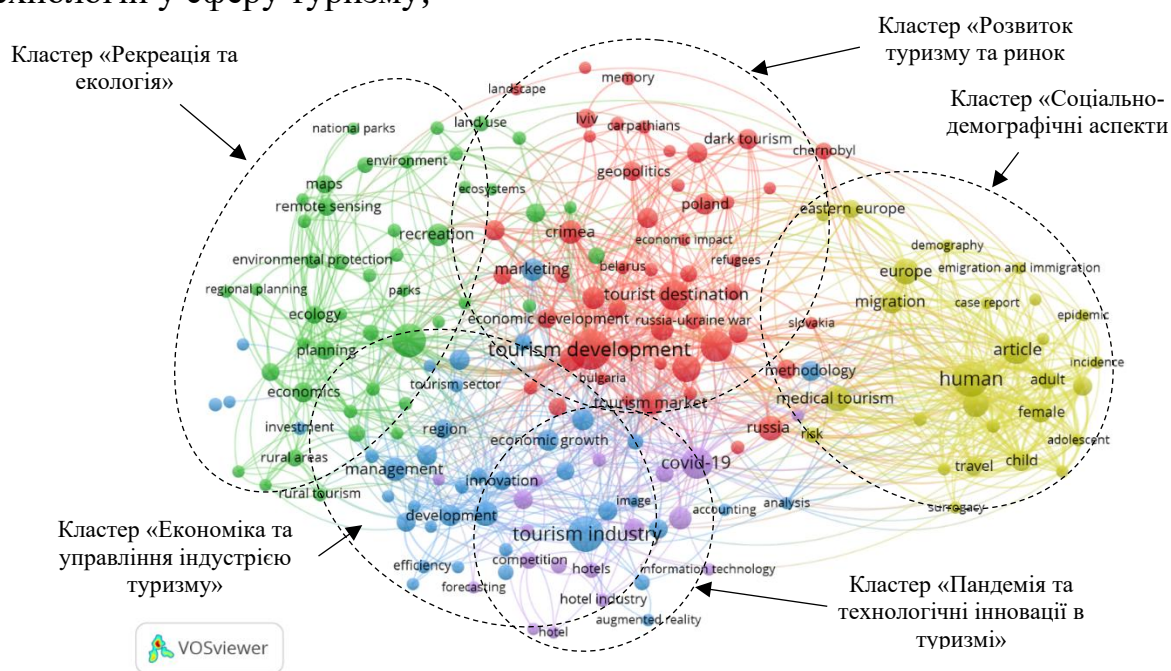

Рис. 3. Мережева карта візуалізації зв'язків між ключовими словами
Джерело: побудовано автором за допомогою VOSviewer на основі бази даних Scopus

– аналізування автором тематично-хронологічної еволюції публікаційної активності дослідників дало змогу виявити, що мережева структура ключових слів досліджуваних публікацій відображає поступовий перехід від трактування туризму виключно як форми подорожі чи туристичної діяльності особи, яка подорожує, до ширшого осмислення туризму як соціально-економічного та культурного явища;

– на основі даних щодо кількості згадувань та загальної сили зв'язків виявлених ключових слів, які використовуються для позначення видів туризму, зроблено висновки про тенденції розвитку спеціалізованого туризму в Україні. Наукова увага зосереджена на дослідженнях видів туризму, які пов'язані з екологією, сталим розвитком, сільським господарством, охороною здоров'я та історико-культурною спадщиною. Медичний туризм, екотуризм та туризм культурної спадщини є ключовими напрямками досліджень, що зростають. Агротуризм (сільський туризм), релігійний та темний туризм займають нішеві позиції, але також привертають увагу завдяки своїм унікальним особливостям та можливостям для розвитку. Це вказує на прагнення до різноманітності в туристичному досвіді та пошук нових можливостей для розвитку туристичної індустрії через спеціалізовані та нішеві напрями.

На основі впливу поширення пандемії COVID-19 на розвиток туристичної сфери та з метою виявлення неоднорідності такого впливу у різних регіонах України застосовано модифікований кластерний аналіз, у якому враховувалися уточнювальні коефіцієнти вагомості та коригувальні штрафні функції за кожним показником для мінімізації впливу незначних відхилень під час визначення міри віддалі між регіонами України. Для кластерного аналізу застосовано показники, які відображають зміни у розвитку сфери туризму під впливом пандемії COVID-19 протягом 2020 р., а саме: темп приросту вартості туристичних пакетів (путівок), які реалізували туроператори та турагенти; темп приросту кількості туристів, яких обслуговували туроператори та турагенти; темп приросту коефіцієнта використання місткості колективних засобів розміщування; темп приросту експорту послуг, пов'язаних із подорожами; темп приросту імпорту послуг, пов'язаних з подорожами та темп приросту кількості іноземців, що перебували у колективних засобах розміщування. Відповідно до результатів дослідження виокремлено 5 кластерів регіонів України, що дозволило зробити висновки про неоднорідність впливу пандемії на туризм та ідентифікувати території з різним ступенем вразливості туристичної галузі.

Крім пандемії, як було виявлено під час проведення бібліометричного аналізу наукових публікацій, суттєвий вплив на територіальну спеціалізацію туристичних регіонів України має російсько-українська війна, що зумовило потребу у виокремленні таких основних напрямів та тенденцій цього впливу: 1) зміна попиту на туристичні послуги в регіонах, близьких до зон бойових дій, через небезпеку для життя та зруйновану інфраструктуру; 2) переорієнтація туристичних потоків та трансформація туристичної спеціалізації регіонів, що полягає у посиленні ролі внутрішнього туризму, який замінює міжнародний, оскільки багато українців уникають закордонних поїздок через ризики, обмеження у виїзді чи фінансово-економічні труднощі; 3) руйнування та втрата туристичної інфраструктури, особливо у прифронтових регіонах; 4) соціально-економічні наслідки, що полягають у зменшенні доходів від туризму через зниження платоспроможності туристів; 5) зміна міжнародного іміджу України у туристичній сфері під час війни; 6) розвиток нових туристичних напрямів, пов'язаних із військовими/воєнними подіями та об'єктами (воєнний туризм, військовий туризм).

У третьому розділі «*Контент-аналіз популярності та тенденцій розвитку видів туризму*» виявлено тенденції розвитку видів туризму за допомогою бібліометричного аналізу, проаналізовано популярність видів туризму за пошуковими запитами в інтернеті та оцінено нормативно-правові документи з регулювання видами туризму в Україні.

Шляхом аналізування міжнародної наукометричної бази даних Scopus виокремлено найбільш поширені ключові терміни, які позначають види туризму, зокрема: Ecotourism, Sustainable Tourism, Heritage Tourism, Medical Tourism, International Tourism, Rural Tourism, Geotourism, Cultural Tourism, Nature-based Tourism, Urban Tourism тощо. Ці терміни відображають широкий спектр видів туризму та вказують на їхню популярність серед дослідників та практиків у всьому світі. Досліджено вплив пандемії COVID-19 на зміну тенденцій у наукових працях шляхом вивчення зміни популярності у базі даних Scopus ключових термінів, які позначають види туризму. Для цього зроблено порівняльну характеристику за два періоди: 2015-2019 рр. та 2020-2023 рр. Виявлено, що пандемія COVID-19 підвищила науковий інтерес дослідників до медичного туризму, а розвиток цифрових технологій зумовив зростання популярності віртуального туризму. Суттєві зміни у популярності спостерігаються у таких ключових термінах, як: community-based tourism, e-tourism, volunteer tourism, rural tourisms, overtourism та halal tourism. Збільшений інтерес до сільського туризму може відображати тенденцію до віддалених та менш переповнених природних місць, особливо під час пандемії. Проаналізовано публікації, які індексуються у базі даних Scopus, на предмет популярності видів туризму серед українських науковців та зроблено висновки, що значущими напрямками досліджень є медичний та оздоровчий, екологічний, сільський, культурний, сталий та інші види туризму.

Оскільки база даних Scopus має такі основні обмеження, як країнознавчий аспект та мовний бар'єр, то дослідження популярності використання науковцями назв видів туризму в Україні запропоновано проводити на основі вітчизняних баз даних, зокрема для подальшого аналізування обрано базу даних електронного архіву наукових періодичних видань України Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Виявлено, що найпоширенішими назвами є сільський, зелений, міжнародний, екологічний, медичний та спортивний види туризму, що свідчить про їхню актуальність як для наукових досліджень, так і для практичного розвитку в Україні, особливо в умовах зростання інтересу до екологічного способу життя та повоєнного відновлення сил і відпочинку. Менш поширеними, але перспективними є спеціалізовані види туризму, які відповідають потребам окремих цільових аудиторій, зокрема такі, як гастрономічний, релігійний, інклюзивний, подієвий, культурний, круїзний, діловий, промисловий тощо та демонструють інтерес до нішевих напрямів, які можуть стати основою для подальшого розвитку туристичної сфери України.

Для виокремлення туристичних напрямів, які є характерними для окремих регіонів України, та розуміння, на розвитку яких видів туризму вони найбільше спеціалізуються, побудовано розподіл видів туризму за регіонами України, заснований на згадуваннях у назвах наукових статей. Найпопулярнішими у науковому плані щодо дослідження є Карпатський регіон, зокрема Закарпатська,

Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька області, а також Одеська та Хмельницька (у т.ч. м. Кам'янець-Подільський) області України.

Окрім цього, для виявлення спеціалізації регіонів України у туристичній сфері застосовано вебсервіс Google Trends. Використано інструмент «Популярні запити за територіальними одиницями», який дав можливість ранжувати за субрегіонами та містами популярність пошукових термінів, які позначають види туризму. Виявлено, що найбільше зацікавлені користувачі у пошуку інформації про такі види туризму, як екологічний, сільський, зелений та спортивний, що свідчить про зростання екологічної свідомості, бажання людей відпочивати більше на природі, вести здоровий спосіб життя, прагнення отримати аутентичні враження та покращити ментального здоров'я.

Також для виявлення популярності видів туризму у регіонах застосовано пошук кількості інтернет-сторінок, які містять інформацію про досліджуваний об'єкт, за допомогою пошукової системи www.google.com. Проаналізовано рівень представлення того чи іншого виду туризму в різних регіонах України на інтернет-сторінках та виявлено, які види туризму є більш поширеними в певних регіонах України, що дало змогу провести порівняння між ними. За цим підходом виявлено, що найчастіше згадуваними у пошукових запитах є подієвий, екологічний, пригодницький, релігійний, рекреаційний, культурний, освітній та екстремальний туризм.

Охарактеризовано основні законодавчі акти та документи, що дотичні до регулювання туристичної діяльності в Україні: на рівні держави (національний рівень), регіону (регіональний рівень) та територіальних громад (місцевий рівень). По кожному регіону України систематизовано перелік пріоритетних видів туризму, які вказані у Стратегіях розвитку областей на період 2021-2027 років та у Програмах розвитку туризму у областях. Як показало аналізування стратегій розвитку регіонів України та програм розвитку туризму, найпріоритетнішими видами туризму є сільський, зелений, пізнавальний (культурно-пізнавальний), спортивний (активний), екологічний, медичний (лікувально-оздоровчий), подієвий (фестивальний), релігійний, гастрономічний, рекреаційний, діловий (бізнес) туризм.

Підсумовуючи вищевикладене, автором розроблено метод проведення контент-аналізу територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, який полягає у комплексній ідентифікації та систематизації інформації про види туризму за метою подорожі за територіальними одиницями України на основі зібраних даних за чотирма складовими щодо: 1) згадування назв видів туризму за регіонами України у наукових публікаціях, які відображаються у базі даних електронного архіву наукових періодичних видань України Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; 2) зацікавлення пошуковими запитами, які характеризують види туризму за територіальними одиницями України за допомогою вебсервісу Google Trends; 3) кількість запитів щодо назв видів туризму у пошуковій системі www.google.com; 4) згадування назв видів туризму у Стратегіях розвитку областей та Програмах розвитку туризму у областях України.

Результати зведеного оцінювання рівня представленості та популярності видів туризму за метою у регіонах відповідно до кожної складової запропонованого методу,

а також рівень територіальної спеціалізації туристичної сфери України відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати оцінювання рівня представленості та популярності видів туризму за метою у регіонах та рівень територіальної спеціалізації туристичної сфери України

Регіони України (область / місто)	Види туризму за метою подорожі																Разом («ширина територіальної спеціалізації»)
	рекреаційний	медичний (лікувально-оздоровчий)	пізнавальний (культурно-пізнавальний)	подієвий (фестивальний)	гастрономічний	темний (чорний)	екологічний	сільський	зелений	діловий	освітній	науковий	спортивний (активний)	пригодницький	екстремальний	релігійний	
Вінницька	5	3	4	3	1	2	3	4	5	1	0	0	3	3	1	3	41
Волинська	4	2	5	2	1	1	3	5	5	2	1	1	4	0	1	2	39
Дніпропетровська	0	3	2	2	2	0	2	4	3	2	1	1	3	2	1	3	31
Донецька	1	2	2	4	1	0	3	1	2	1	0	0	2	1	1	2	23
Житомирська	0	1	2	1	1	0	2	3	2	2	0	0	3	1	0	4	22
Закарпатська	2	3	4	4	5	0	5	5	4	4	2	2	3	1	2	4	50
Запорізька	4	3	3	3	2	0	2	5	5	3	1	1	2	2	2	2	40
Івано-Франківська	3	2	3	4	2	0	5	5	4	3	2	0	2	1	3	3	42
Київська	3	3	3	2	2	4	4	4	3	2	0	0	2	0	1	1	34
Кіровоградська	0	2	2	1	0	0	1	4	4	0	0	0	3	1	1	0	19
Луганська	0	2	2	1	0	0	2	3	3	0	0	0	3	1	1	2	20
Львівська	3	5	6	5	5	2	7	6	4	6	3	5	5	3	3	6	74
Миколаївська	0	3	2	0	0	0	3	5	4	1	1	1	4	0	2	0	26
Одеська	2	3	2	4	3	0	3	3	3	1	1	1	3	2	2	1	34
Полтавська	4	4	4	2	5	1	4	5	5	2	1	1	5	2	2	3	50
Рівненська	0	2	2	2	1	0	4	3	2	0	0	0	1	0	0	4	21
Сумська	0	3	3	3	3	3	2	3	4	1	1	1	5	3	1	0	36
Тернопільська	3	5	6	3	6	1	4	4	4	4	2	1	5	6	2	5	61
Харківська	2	2	3	3	2	0	1	3	3	1	1	0	1	2	1	1	26
Херсонська	4	4	4	3	2	1	5	5	7	1	1	1	5	2	1	1	47
Хмельницька	3	2	2	2	3	0	2	4	4	1	0	0	3	3	0	3	32
Черкаська	1	1	1	2	1	0	3	3	3	1	0	0	2	0	2	1	21
Чернівецька	1	2	4	4	0	0	3	5	4	1	0	0	4	2	3	5	38
Чернігівська	1	1	3	4	2	0	4	4	3	0	0	0	3	1	1	3	30
м. Київ	3	5	5	3	5	2	3	3	3	3	3	1	2	3	2	2	48
Разом («насиченість територіальної спеціалізації»)	49	68	79	67	55	17	80	99	93	43	21	17	78	42	36	61	905

Примітка: кремовий квадрат – низький рівень територіальної спеціалізації (0-1); сірий квадрат – середній рівень територіальної спеціалізації (2-3); жовтий квадрат – високий рівень територіальної спеціалізації (4-7). Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя.

Джерело: складено автором

Рівень представленості та популярності певного виду туризму за метою у конкретному регіоні визначається як сумарний бал, розрахований шляхом додавання балів, присвоєних за такими критеріями: 1) наявність згадувань про вид туризму в стратегічних та програмних документах, а також у наукових публікаціях – 1 бал; 2) зацікавленість населення, що проявляється у пошукових запитах у вебсервісі Google Trends: стандартне значення – 1 бал, а за умов максимального рівня зацікавленості (=100 у Google Trends) – 2 бали; 3) стандартизований Z-показник кількості запитів щодо назв видів туризму у пошуковій системі www.google.com: якщо $z > 0$ – 1 бал, якщо $z > 2$ – 2 бали (як індикатор аномально високої популярності). Таким чином підсумкове оціночне значення може варіюватися від 0 до 7 балів і відображає інтегральний рівень територіальної спеціалізації щодо окремого виду туризму.

Для ранжування регіонів України за рівнем представленості та популярності видів туризму, на яких вони спеціалізуються, запропоновано визначати критерій «ширина територіальної спеціалізації у туристичній сфері» як суму оціночних значень за всіма видами туризму для конкретного регіону, а для ранжування видів туризму за рівнем представленості та популярності у регіонах України запропоновано визначати критерій «насиченість територіальної спеціалізації у туристичній сфері» як суму оціночних значень за всіма регіонами для конкретного виду туризму. Львівська, Тернопільська, Закарпатська та Полтавська області є лідерами у туристичній спеціалізації; Київ як столиця України посідає п'яте місце; Херсонська, Івано-Франківська, Вінницька, Запорізька, Волинська, Чернівецька області мають середні оціночні значення; Кіровоградська, Луганська, Черкаська та Рівненська області мають найнижчий рівень туристичної спеціалізації. За результатами ранжування видів туризму за критерієм «насиченість територіальної спеціалізації у туристичній сфері» встановлено, що сільський, зелений та екологічний, пізнавальний, спортивний, медичний та подієвий види туризму також займають високі позиції, які можна рекомендувати органам влади як пріоритетні напрями, які характеризуються високим потенціалом для подальшого розвитку. Саме ці види туризму визначають територіальну спеціалізацію України на національному рівні. Середні позиції наявні у таких нішевих видах туризму, як релігійний, гастрономічний, рекреаційний, діловий та пригодницький. Розвиток цих видів туризму передбачає наявність специфічних природних ресурсів та культурних традицій, а також спеціалізованих пропозицій на туристичному ринку за розвиненої туристичної інфраструктури. Екстремальний, освітній, темний та науковий види туризму характеризуються низькими оціночними значеннями, що свідчить про меншу популярність та розвиненість цих видів туризму в територіальній спеціалізації України.

У **четвертому розділі** *«Пріоритети розвитку туристичних напрямів в Україні»* згруповано та пріоритизовано регіони України за рівнем розвитку туристичного потенціалу за допомогою кластерного аналізу, розроблено модель вибору та ранжування пріоритетних напрямів спеціалізації території у туристичній сфері України та розроблено метод вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на рівні територіальних громад.

Розроблено підхід до групування та пріоритизації регіонів України за рівнем розвитку туристичного потенціалу на основі кластерного аналізу (рис. 4). Сформовано систему показників, які характеризують туристичний потенціал регіонів України за кожним з компонентів (природно-ресурсний, історико-культурний та соціально-економічний), що дозволило сформулювати узагальнену оцінку та рівень розвитку туристичного потенціалу регіонів України (табл. 2). Згідно із запропонованим підходом результати оцінювання компонент туристичного потенціалу адаптовуються до шкали з виокремленням низького «-», середнього «+/-» та високого «+» рівнів з подальшим переведенням у цифрову шкалу таким чином: «+» = 1; «+/-» = 0,5; «-» = 0. Сумарна оцінка за трьома компонентами відображає загальний рівень туристичного потенціалу регіонів України за шкалою: 0-0,5 – низький, 1 – нижчий від середнього, 1,5 – середній, 2 – вищий за середній та 2,5-3 – високий рівень.

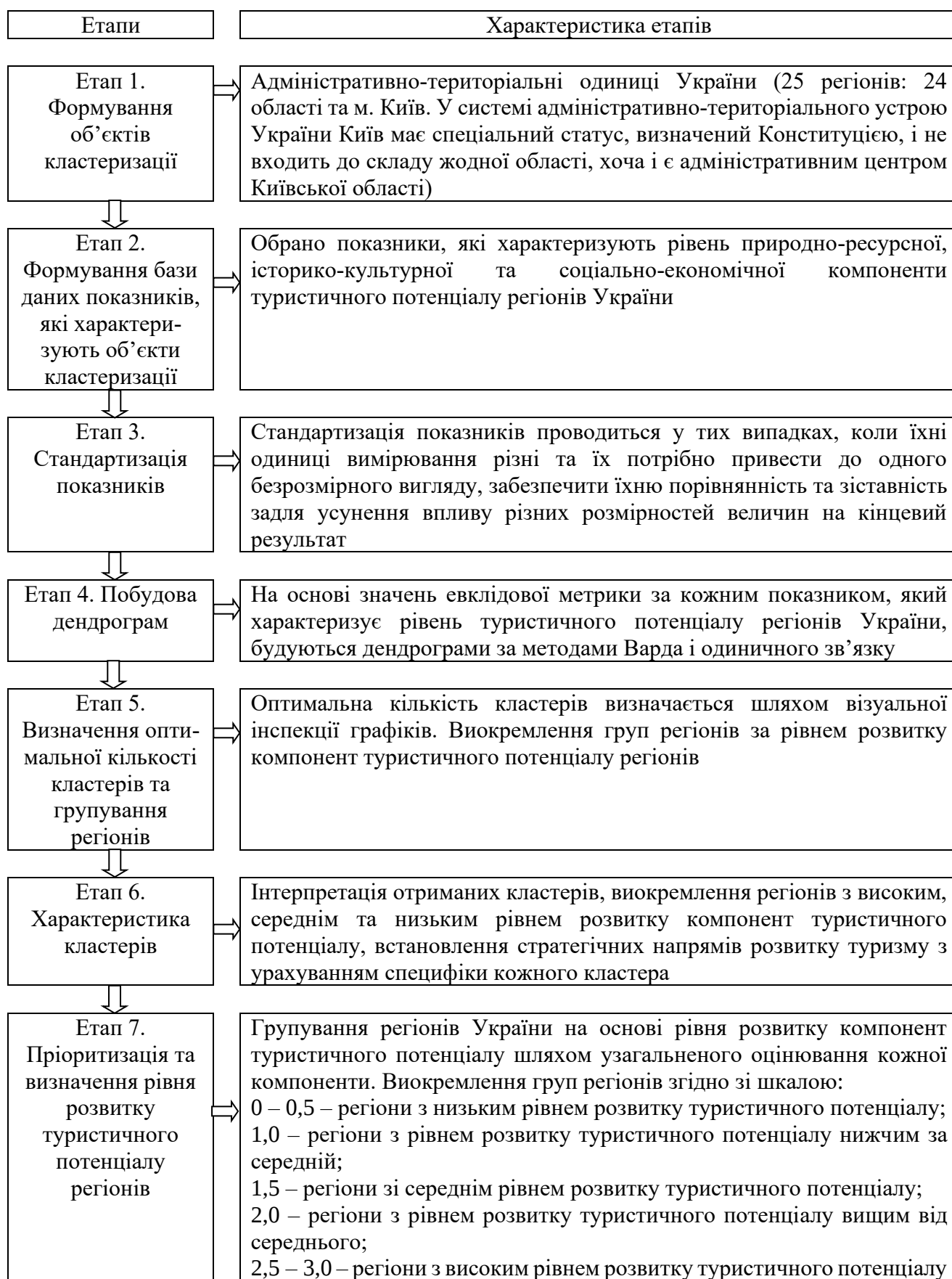

Рис. 4. Підхід до групування та пріоритизації регіонів України за рівнем розвитку туристичного потенціалу на основі методу кластерного аналізу

Джерело: розроблено автором

Таблиця 2

Результати оцінювання рівня туристичного потенціалу регіонів України

Регіони	Оцінки розвитку компонентів туристичного потенціалу ¹			Узагальнені оцінки (пріоритизація регіонів) ²	Рівні розвитку потенціалу
	Природно-ресурсного	Історико-культурного	Соціально-економічного		
м. Київ	+	+	+	3	Високий
Львівська	+/-	+	+	2,5	
Херсонська	+	+/-	+	2,5	
Закарпатська	+	+/-	+/-	2	Вище середнього
Київська	+/-	+	+/-	2	
Дніпропетровська	-	+	+	2	
Запорізька	-	+	+	2	
Одеська	-	+	+	2	
Харківська	-	+	+	2	
Чернівецька	+/-	+/-	+/-	1,5	Середній
Миколаївська	-	+/-	+	1,5	
Івано-Франківська	+	-	+/-	1,5	
Тернопільська	+	-	+/-	1,5	
Хмельницька	+	-	+/-	1,5	
Волинська	+/-	+/-	-	1	Нижче середнього
Донецька	-	+/-	+/-	1	
Рівненська	+/-	+/-	-	1	
Сумська	+/-	+/-	-	1	
Чернігівська	+	-	-	1	
Черкаська	+	-	-	1	Низький
Вінницька	-	-	+/-	0,5	
Полтавська	-	-	+/-	0,5	
Луганська	-	+/-	-	0,5	
Житомирська	-	-	-	0	
Кіровоградська	-	-	-	0	

Примітка: високий рівень потенціалу = «+»; середній рівень потенціалу = «+/-»; низький рівень потенціалу = «-».

² - переведення у цифрову шкалу відбувається таким чином: «+» = 1; «+/-» = 0,5; «-» = 0.

Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя.

Джерело: розраховано автором

Удосконалено ієрархічну модель вибору пріоритетних напрямів спеціалізації території у туристичній сфері України (рис. 5). Для вибору пріоритетних напрямів розвитку галузі туризму України запропоновано використовувати метод Сааті. Вершиною ієрархічної моделі є мета – «Формування та ранжування пріоритетних напрямів спеціалізації території у туристичній сфері України» (перший рівень). Другий рівень ієрархічної моделі формують критерії та субкритерії (компоненти туристичного потенціалу: природно-ресурсний потенціал, історико-культурний потенціал та соціально-економічний потенціал). Субкритерії дозволяють деталізувати критерії, які уточнюють мету. На останньому рівні є альтернативи, які характеризують напрями спеціалізації території у туристичній сфері України відповідно до головної мети подорожі. На основі аналізування значень векторів глобальних пріоритетів на прикладі Львівської області зроблено висновки про вибір пріоритетних напрямів розвитку туризму (табл. 3).

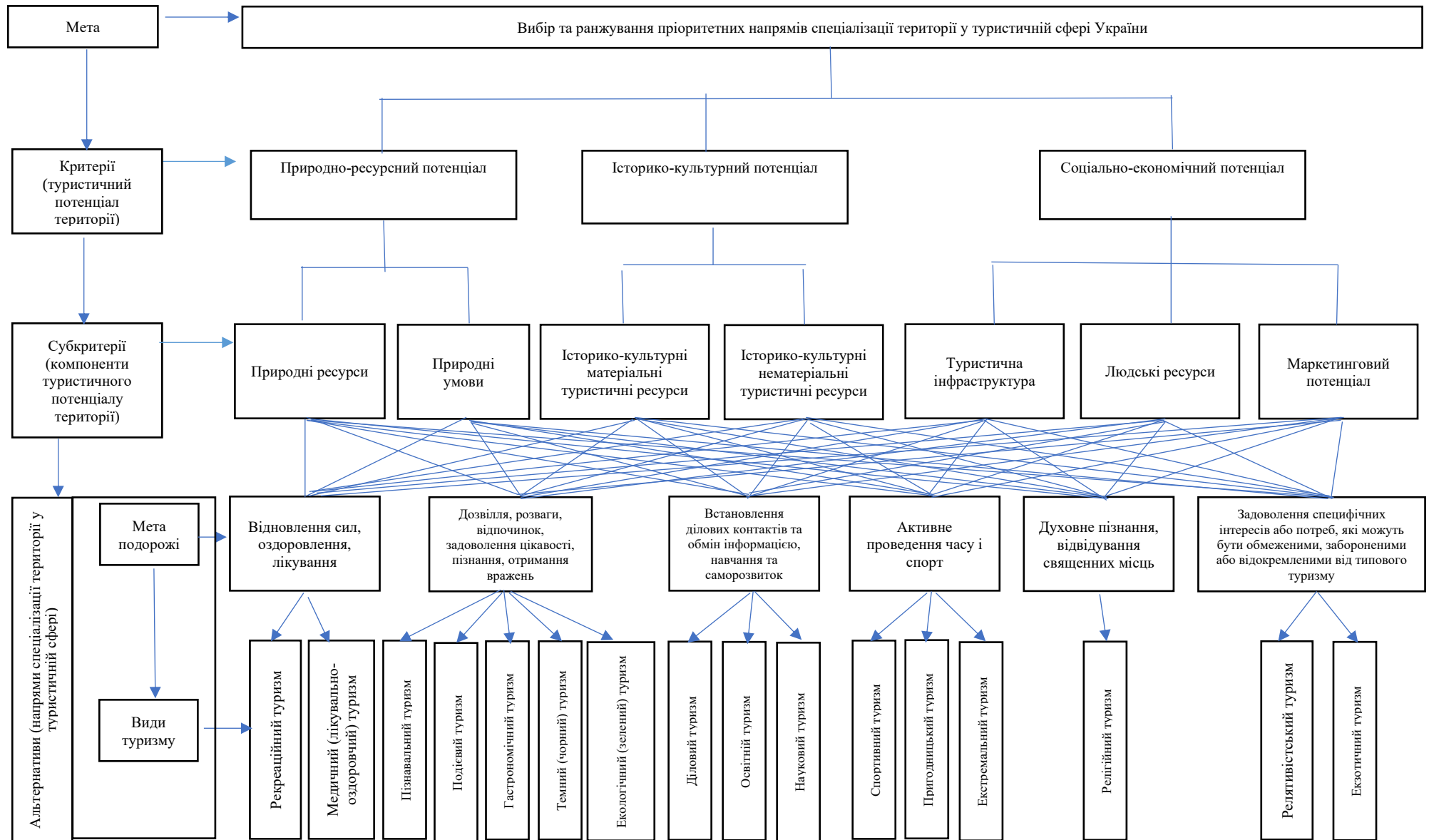

Рис. 5. Ієрархічна модель вибору та ранжування пріоритетних напрямів спеціалізації території у туристичній сфері України
Джерело: запропоновано автором

Таблиця 3

Узагальнені результати визначення ваг (векторів локальних та глобальних пріоритетів) елементів ієрархічної моделі вибору пріоритетних напрямів спеціалізації Львівської області у туристичній сфері

Мета	Критерії (компоненти туристичного потенціалу)	Вага критеріїв	Субкритерії	Вага субкритеріїв	Альтернативи (мета подорожі)	Вага альтернатив за критерієм «Природно-ресурсний потенціал»	Вага альтернатив за критерієм «Історико-культурний потенціал»	Вага альтернатив за критерієм «Соціально-економічний потенціал»	Вага альтернатив за метою подорожі	Види туризму за метою подорожі (у межах альтернатив)
Формування та ранжування пріоритетних напрямів спеціалізації Львівської області у туристичній сфері	Природно-ресурсний потенціал	0,196	Природні ресурси	0,750	Відновлення сил, оздоровлення, лікування	0,244	0,144	0,229	0,205	Рекреаційний туризм
			Природні умови	0,250	Дозвілля, розваги, відпочинок, задоволення цікавості, пізнання, отримання вражень	0,206	0,338	0,234	0,261	Медичний (лікувально-оздоровчий) туризм
	Історико-культурний потенціал	0,311	Історико-культурні матеріальні туристичні ресурси	0,667	Встановлення ділових контактів та обмін інформацією, навчання та саморозвиток	0,042	0,074	0,324	0,191	Пізнавальний (культурно-пізнавальний) туризм
			Історико-культурні нематеріальні туристичні ресурси (нематеріальна спадщина)	0,333	Активне проведення часу і спорт	0,314	0,056	0,093	0,125	Подієвий туризм
	Соціально-економічний потенціал	0,493	Об'єкти туристичної інфраструктури	0,682	Духовне пізнання, відвідування священних місць	0,128	0,338	0,084	0,172	Гастрономічний туризм
			Людські ресурси	0,082	Задоволення специфічних інтересів або потреб, які можуть бути обмеженими, забороненими або відокремленими від типового туризму	0,066	0,051	0,036	0,047	Темний (чорний) туризм
			Маркетинговий потенціал	0,236						Екологічний (зелений) туризм
										Діловий (бізнес) туризм
										Освітній туризм
										Науковий туризм
										Спортивний туризм
										Пригодницький туризм
										Екстремальний туризм
										Релігійний туризм
										Релятивістський туризм
										Екзотичний туризм

Джерело: побудовано автором

Удосконалено метод вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на місцевому рівні, який складається з етапів: 1) аналізування туристичного потенціалу території; 2) ідентифікація пріоритетних видів туризму; 3) SWOT- та MAI-аналіз пріоритетних видів туризму; 4) визначення векторів стратегічного розвитку пріоритетних видів туризму методом координат чотирьох квадрантів FQC; 5) побудова графіків векторів стратегічного розвитку для пріоритетних видів туризму, які вказують на стратегічний напрямок розвитку; 6) розрахунок індикаторів, які характеризують напрями стратегічного розвитку пріоритетних видів туризму; 7) оцінювання пріоритетності видів туризму; 8) вибір стратегії розвитку пріоритетних видів туризму; 9) формування пропозицій, моніторинг та контроль.

Запропонований метод апробовано на прикладі Дрогобицької міської територіальної громади (МТГ). На основі аналізування туристичного потенціалу Дрогобицької МТГ, ідентифіковано для подальшого розвитку такі пріоритетні види туризму: культурно-музейний (історико-краєзнавчий та літературно-мистецький напрями), подієвий (фестивальний), промисловий (нафтовий та соляний) та релігійний туризм. Для визначення локальних пріоритетів ідентифікованих за допомогою SWOT-аналізу сильних та слабких сторін, а також зовнішніх чинників (можливостей та загроз), які впливають на розвиток пріоритетних видів туризму, застосовано метод аналізу ієрархій (MAI-аналіз). Для побудови векторів стратегічного розвитку пріоритетних видів туризму для Дрогобицької МТГ застосовано метод координат чотирьох квадрантів FQC. З урахуванням факторного балу розраховано координати чотирикутника SWOT-аналізу, де сильні сторони і можливості відображені на осі X (координати x_i), а слабкі сторони і загрози – на осі Y (координати y_i), Врахувавши координати чотирикутника SWOT-аналізу, розраховано координати стратегічного центру чотирикутника SWOT-аналізу $P(x, y)$ за формулою:

$$P(x, y) = (\sum x_i/4, \sum y_i/4). \quad (1)$$

Для вибору стратегії розвитку пріоритетних видів туризму сформовано матрицю, у якій стратегічні дії залежать від зіставлення різних комбінацій: сильні сторони – загрози (стратегія збереження/захисту), сильні сторони – можливості (наступальна стратегія), слабкі сторони – загрози (стратегія оборони/диверсифікації), слабкі сторони – можливості (стратегія конкуренції). Для кожного пріоритетного виду туризму для Дрогобицької МТГ побудовано вектори стратегічного розвитку, які спрямовані від центру координатної площини через стратегічний центр чотирикутника SWOT-аналізу $P(x, y)$ (рис. 6).

Для визначення рангу пріоритетності виду туризму запропоновано застосовувати коефіцієнт інтенсивності стратегії (ρ), який відображає відносну перевагу сильних сторін і можливостей над слабкими сторонами і загрозами, та визначається за формулою:

$$\rho = U/(U + V), \quad (2)$$

де U – позитивна інтенсивність стратегії, яка відображає силу впливу позитивних чинників на розвиток туризму і визначається як добуток сильних сторін та можливості; V – негативна інтенсивність стратегії, яка відображає силу впливу

негативних чинників на розвиток туризму і визначається як добуток слабких сторін на загрози.

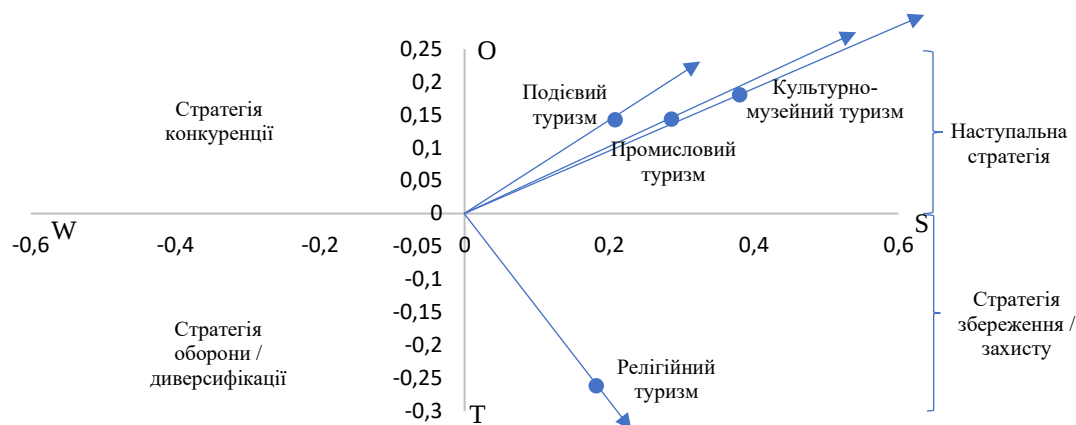

Рис. 6. Матриця вибору стратегії розвитку пріоритетних видів туризму для Дрогобицької МТГ

Джерело: побудовано автором

З'ясовано, що у Дрогобицькій МТГ культурно-музейний туризм має найвищий коефіцієнт інтенсивності (0,9275), що відповідає рангу пріоритетності 1, за ним слідує промисловий туризм (0,8616; ранг 2) і подієвий туризм (0,8387; ранг 3), тоді як релігійний туризм із найнижчим коефіцієнтом (0,4121) посідає четверте місце.

У п'ятому розділі «Побудова інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки» запропоновано концептуальну модель вибору територіальної спеціалізації у туристичній сфері за допомогою матриці «туристичний потенціал території – туристична спроможність території», розроблено модель забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері України в контексті стратегії смарт-спеціалізації та розвинуто інструментарій державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки.

Для характеристики рівня здатності регіону ефективно використовувати його туристичний потенціал та можливості ефективно управляти і розвивати цей потенціал, запропоновано скористатися поняттям «туристична спроможність території», та, у контексті туризму, трактувати як здатність певної території (регіону) ефективно використовувати свій туристичний потенціал, а також можливості розвивати та управляти ним для забезпечення сталого економічного розвитку, створення привабливих умов для туристів та максимізації вигод від туризму. Запропоновано систему показників для оцінювання туристичної спроможності регіонів України. Групування регіонів України за рівнем туристичної спроможності за допомогою кластерного аналізу з побудовою дендрограми за методом Варда дозволило виокремити 4 групи (кластерів) регіонів України.

На основі запропонованого трирівневого підходу до трактування туризму виокремлено три напрями, у яких проявляється спеціалізація: з позиції особи, яка подорожує, з позиції суб'єктів туристичної діяльності та з позиції держави. Запропоновано територіальну спеціалізацію у туристичній сфері національної економіки трактувати як зосередження на виборі та розвитку пріоритетних видів

туризму в певних територіях (регіонах) держави залежно від наявного (специфічного) туристичного потенціалу та рівня туристичної спроможності території (регіону). Беручи до уваги те, що спеціалізація сприяє соціально-економічному та культурному розвитку території (регіону) та дозволяє ефективно використовувати територіальні ресурси для формування конкурентоспроможного туристичного ринку і задоволення потреб туристичного потоку, запропоновано тривимірну модель територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, яка передбачає формування та розвиток територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки шляхом поєднання трьох характеристик: туристичного потенціалу території, туристичної спроможності території та видів туризму залежно від мети подорожі.

Для вибору територіальної спеціалізації у туристичній сфері запропоновано концептуальну модель, яка ґрунтується на використанні матриці «Туристичний потенціал території – туристична спроможність території» (рис. 7).

Рівень туристичної спроможності території	високий	1	2	3
	середній	4	5	6
	низький	7	8	9
		низький	середній	високий
		Рівень туристичного потенціалу території		

Рис. 7. Матриця «туристичний потенціал території – туристична спроможність території»

Джерело: запропоновано автором

Матричний інструментарій дозволяє наочно продемонструвати взаємозв'язок між рівнем туристичного потенціалу та спроможністю його використання та допомагає класифікувати регіони з можливістю подальшої побудови ефективних стратегій розвитку їх туристичної спеціалізації. На основі позиціонування регіонів у різних сегментах цієї матриці можна визначити сильні та слабкі сторони, а також можливості для покращення використання туристичних ресурсів та інфраструктури. Для аналізування ситуацій у контексті формування та розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері, виокремлено три зони матриці: 1) сіра зона (сегменти 1, 2, 4). Ці сегменти представляють регіони, де рівень туристичної спроможності вищий за рівень туристичного потенціалу території. Це може свідчити про те, що регіони активно розвивають туристичні послуги та інфраструктуру, що компенсує середній або низький туристичний потенціал. Спеціалізація таких регіонів

може бути пов'язана з тими компонентами туристичного потенціалу, що приносять високий дохід; 2) фіолетова зона (сегменти 6, 8, 9). Ці сегменти представляють регіони, в яких рівень туристичного потенціалу вищий за рівень туристичної спроможності. Це свідчить про те, що регіони мають значний туристичний потенціал, але не використовують його в повному обсязі для залучення туристів. Причинами може бути недостатня туристична інфраструктура, відсутність ефективного управління, низька залученість туристів. Необхідно стимулювати інвестиції у розвиток туристичної інфраструктури, посилити управлінський досвід в організації та регулюванні туристичного ринку тощо; 3) блакитна зона (сегменти 3, 5, 7). Ці сегменти знаходяться на діагоналі, що свідчить про баланс між рівнем туристичного потенціалу та спроможністю регіонів до його використання.

Запропоновану матрицю «туристичний потенціал території – туристична спроможність території» застосовано для формування і розвитку територіальної спеціалізації України у різних напрямках туризму, зокрема щодо вибору природоорієнтованих, культурно-орієнтованих та сервісно-орієнтованих видів туризму регіонів України.

Досліджено сутність поняття «сма́рт-спеціаліза́ція» та виокремлено аспекти, які відображають основний зміст та напрями застосування стратегії сма́рт-спеціаліза́ції в контексті соціально-економічного розвитку держави, регіону чи території. Проведено контент-аналіз Стратегій розвитку регіонів України на період 2021-2027 рр. на предмет врахування туристичної сфери у стратегічному баченні розвитку регіонів, який показав, що більшість регіональних стратегій у своїх стратегічних та оперативних цілях включають туризм як один із пріоритетних напрямів розвитку. Водночас у більшості стратегій розвиток туризму зазначається на оперативному рівні, а на стратегічному рівні пріоритетність туризму задекларована лише для трьох областей у відповідних стратегічних цілях: 1) Львівська область. Стратегічна ціль 5. Туристична привабливість; 2) Одеська область. Стратегічна ціль 3. Інфраструктурний розвиток та глобалізація туристично-культурного середовища; 3) Чернівецька область. Стратегічна ціль 1. Підвищення конкурентоспроможності регіону шляхом сталого розвитку сільського господарства, переробної промисловості та туризму. Аналізування регіональних стратегій підтверджує той факт, що розвиток туристичної сфери є одним з оперативних напрямів стратегічного підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки, що відображається у назвах відповідних стратегічних цілей. Виявлено, що лише для п'яти областей – Вінницької, Запорізької, Полтавської, Херсонської та Чернівецької – прописано у Стратегіях, що туризм належить до пріоритетних напрямів сма́рт-спеціаліза́ції. Беручи до уваги вищеописане, а також враховуючи необхідність у гармонізації потреб і можливостей розвитку територій відповідно до сучасних викликів в умовах євроінтеграції, автором побудовано модель вибору пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, що базується на визначенні пріоритетів на національному, регіональному та місцевому рівнях управління у співпраці між зацікавленими сторонами з урахуванням наявного туристичного потенціалу і туристичної спроможності території в контексті відповідності до критеріїв та принципів стратегії сма́рт-спеціаліза́ції (рис. 8).

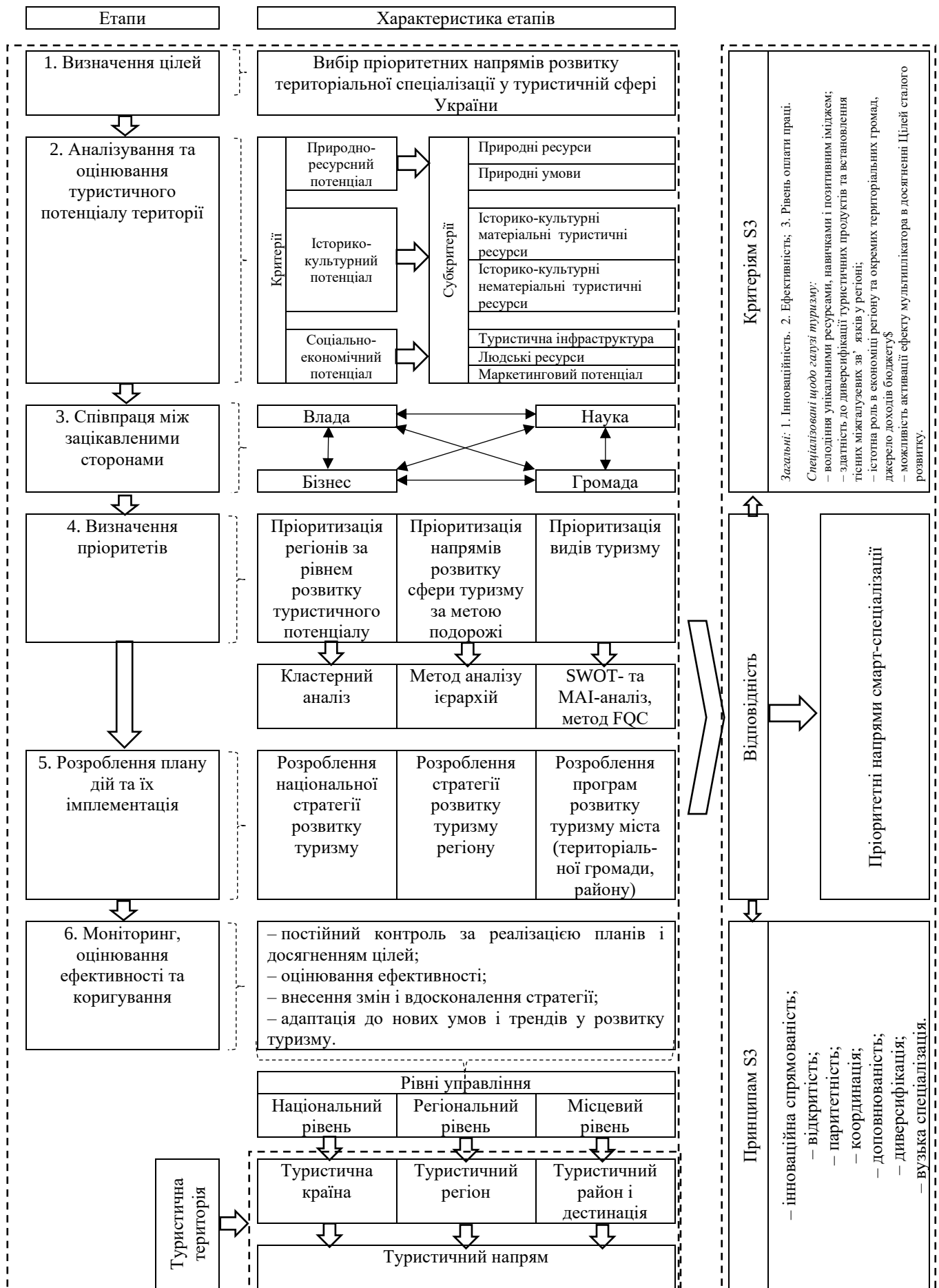

Рис. 8. Модель вибору пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері України в контексті стратегії смарт-спеціалізації

Джерело: розроблено автором

Запропоновано розглядати державну політику щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки як систему цілей, заходів, засобів та узгоджених дій на різних територіальних рівнях (національному, регіональному та місцевому) органів державної влади та місцевого самоврядування для створення умов та стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму з урахуванням специфіки кожної території щодо рівня забезпеченості та використання природних, історико-культурних і соціально-економічних туристичних ресурсів. Розвинуто інструментарій державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки. Запропоновано комплекс заходів, засобів та інструментів органів державної влади та місцевого самоврядування для створення умов та стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму розглядати з позиції чотирьох напрямів: нормативно-правового (розроблення законів, підзаконних актів, стратегічних та програмних документів; внесення змін до нормативно-правових, стратегічних та програмних документів; регулювання правил надання туристичних послуг, захисту прав споживачів та охорони довкілля), організаційного (створення туристичних кластерів та асоціацій; організація туристичних заходів, форумів та виставок; забезпечення ефективної взаємодії між органами державного управління різних рівнів та бізнесом шляхом співпраці у формі державно-приватного партнерства (ДПП); налагодження співпраці між різними регіонами чи територіальними громадами), фінансово-економічного (залучення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури через податкові пільги, зокрема через створення спеціальних економічних (туристичних) зон; фінансування програм підтримки туризму на державному, регіональному та місцевому рівнях) та інформаційно-комунікаційного (маркетингового) (розроблення маркетингових стратегій і брендування територій; проведення рекламних кампаній, впровадження сучасних цифрових та маркетингових технологій; застосування інформаційних та комунікаційних технологій для розроблення інноваційних інструментів та підходів до вдосконалення управління туризмом шляхом впровадження концепції «розумних» туристичних дестинацій) (рис. 9).

Беручи до уваги те, що ефективне фінансування розвитку туристичної сфери потребує обґрунтованого підходу до розподілу бюджетних коштів, що базується на об'єктивному оцінюванні критеріїв, які характеризують розвиток цієї сфери, автор удосконалив метод розподілу фінансування розвитку туристичної сфери України з державного бюджету, який передбачає розподіл бюджету відповідно до рівня туристичної пріоритетності розвитку галузі туризму на певній території, який визначається з урахуванням таких критеріїв розвитку туристичної сфери, як обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів туристичної індустрії, ширина територіальної спеціалізації у туристичній сфері, рівень туристичного потенціалу території, рівень туристичної спроможності суб'єктів туристичної діяльності та рівень туристичної значущості видів туризму для територій (рис. 10). Відповідно до методу виокремлено п'ять груп регіонів України з рівнями туристичної пріоритетності залежно від значення індексу туристичної пріоритетності, а саме: низький, нижчий від середнього, середній, вище за середній та високий рівні, що дозволяє пропорційно розподіляти бюджет між регіонами.

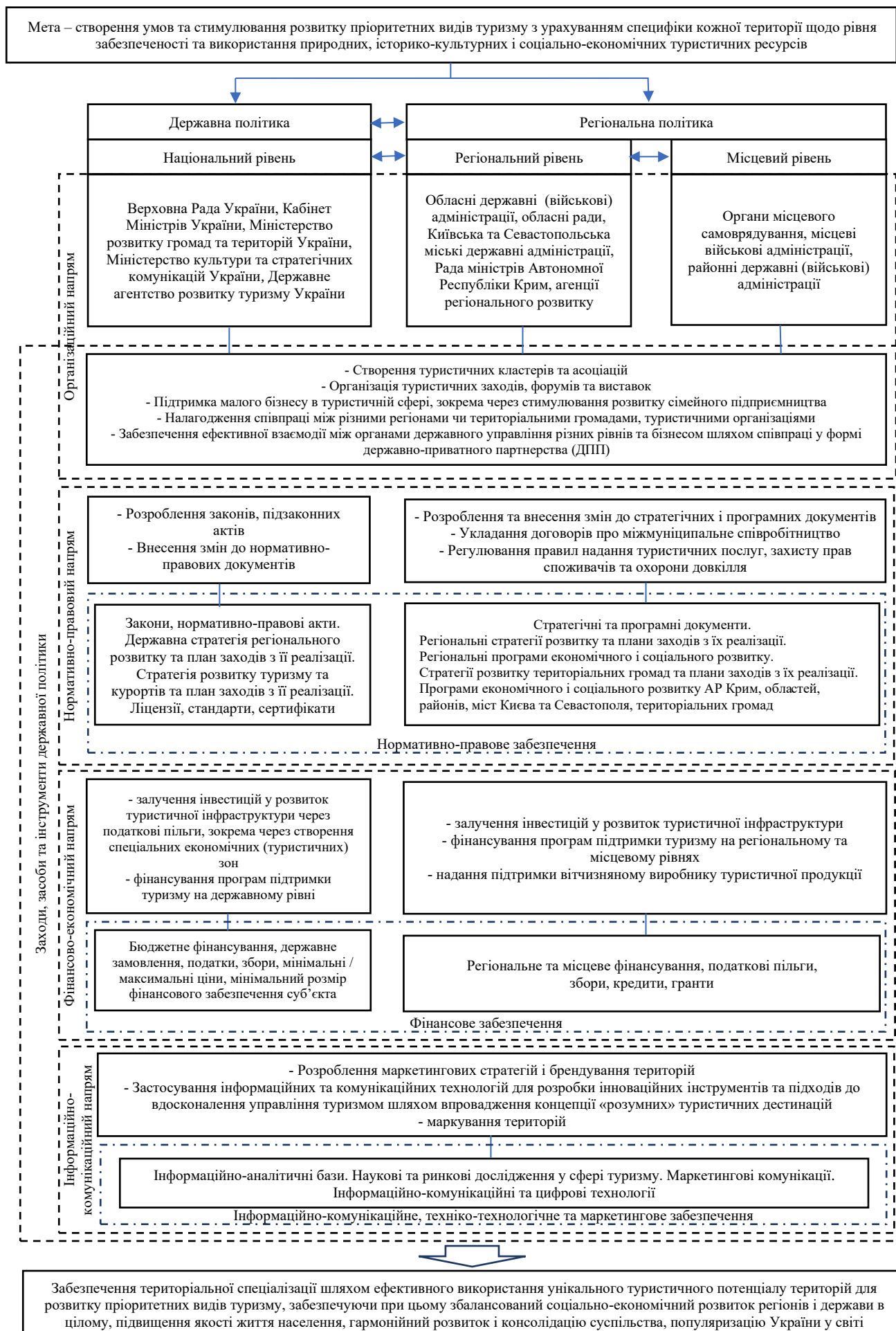

Рис. 9. Рекомендований інструментарій державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки на різних рівнях управління
Джерело: розроблено автором

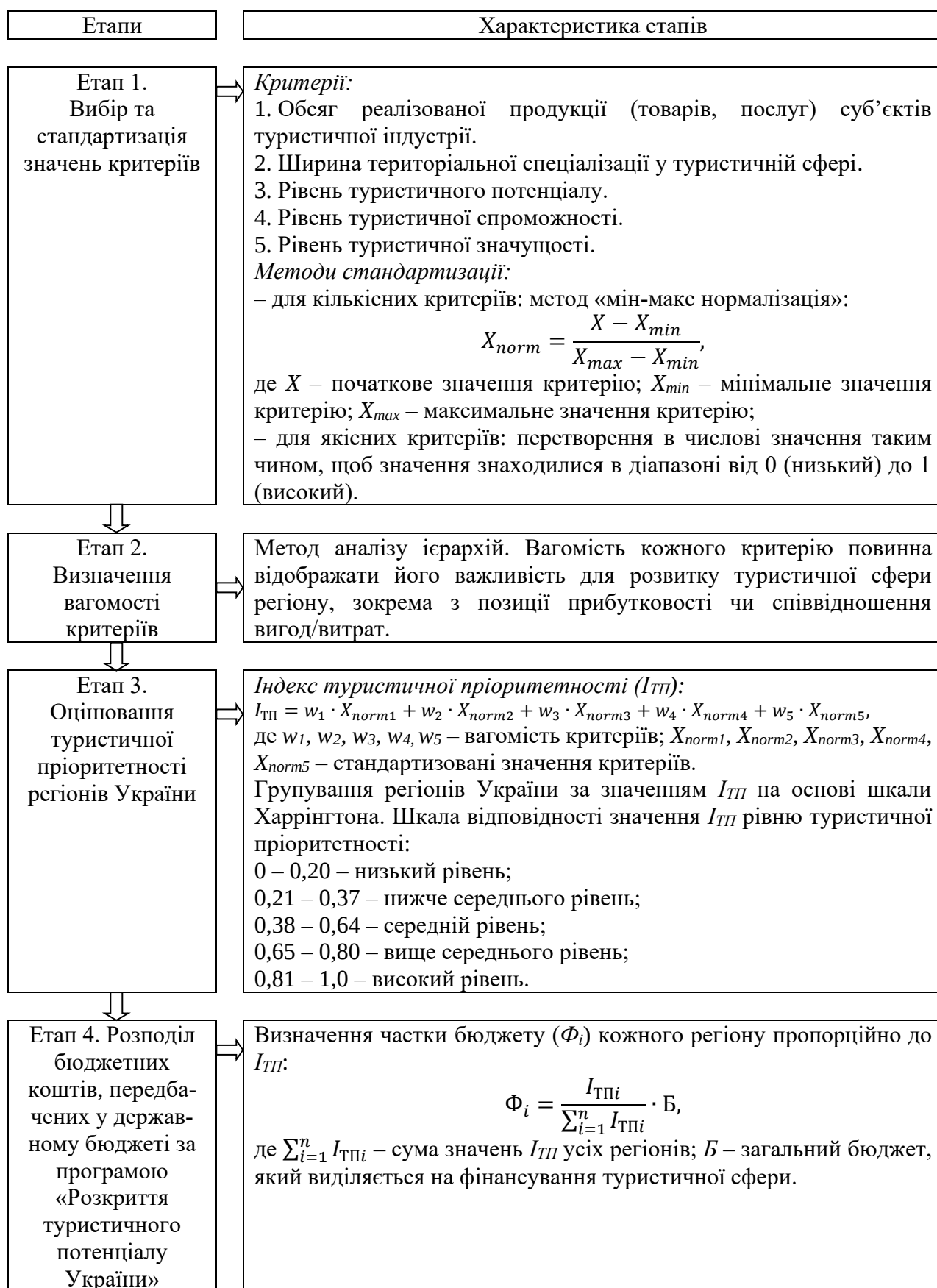

Рис. 10. Метод розподілу фінансування розвитку туристичної сфери України відповідно до рівня туристичної пріоритетності регіонів

Джерело: запропоновано автором

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення науково-прикладної проблеми, що полягає в розробленні теоретико-методологічних положень і прикладних рекомендацій щодо формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Уточнено понятійно-термінологічний апарат з формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, зокрема, уточнено сутність дефініцій «туристичний потенціал», «туристична сфера», «туристична галузь», «туристична індустрія», «туристична спроможність території», що дозволило вирішити низку фундаментальних, наукових і управлінських проблем та уточнити зміст і функціональне наповнення базових понять для їх однозначного тлумачення та досягнення консенсусу у сприйнятті.

2. Уточнено зміст туризму та розглянуто з тривірневої ієрархічної позиції: 1 рівень – з позиції осіб, які подорожують, як форму подорожі та діяльності людини, яка пов'язана з подорожами, відпочинком та задоволенням інших потреб; 2 рівень – з позиції суб'єктів туристичної діяльності як форму економічної діяльності; 3 рівень – з позиції держави як сферу національної економіки (соціально-економічне та культурне явище). Запропоновано туризм трактувати як комплексний процес, який регульований державними, регіональними та місцевими органами влади та організований суб'єктами туристичної діяльності та суміжними до цієї діяльності організаціями, який забезпечує особі тимчасовий виїзд з місця проживання, одночасно задовольняючи її потребу в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає.

3. Крім загальноприйнятих видів туризму за метою подорожі, які наводяться у наукових джерелах багатьох дослідників, авторська типологія доповнена метою подорожі, яка полягає у задоволенні специфічних інтересів або потреб, які можуть бути обмеженими, забороненими або відокремленими від типового туризму. Відповідно до цієї мети виокремлено релятивістський та екзотичний види туризму. Релятивістський туризм запропоновано розглядати як вид туризму, який включає туристичні активності, які виходять за межі традиційних або етичних норм і можуть бути спрямовані на виконання незаконних, морально неприйнятних або нестандартних дій під час подорожі в різних країнах і регіонах світу. До підвидів пропонується відносити наркотичний туризм, алкотуризм, секс-туризм, ЛГБТ-туризм, суїцидальний (евтаназійний) туризм. Відповідно до особливостей туристичного потенціалу території, а також доступності для реалізації, запропоновано види туризму поділяти на загальні та специфічні. Загальні види є доступними для реалізації та розвитку у будь-якій країні, регіоні чи туристичній території. До загальних можна зарахувати популярні види туризму (сільський, зелений, рекреаційний, культурний, діловий тощо). Специфічні види туризму запропоновано класифікувати відповідно до того, що є основою туристичного продукту: територія, об'єкт, подія чи процес. Запропоновано види туризму поділяти за компонентами туристичного потенціалу території, залежно від того, який компонент є об'єктом для організування туристичної подорожі та становить базу для

формування туристичної послуги, зокрема: 1) природоорієнтований туризм – туризм, пов'язаний з відвідуванням природних туристичних об'єктів; 2) культурно-орієнтований туризм – туризм, пов'язаний з відвідуванням історико-культурних туристичних об'єктів та використанням об'єктів нематеріальної культурної спадщини; 3) сервісно-орієнтований туризм – туризм, пов'язаний із залученням об'єктів туристичної інфраструктури.

4. Для окреслення тенденцій наукових досліджень туристичної сфери України, виявлення пріоритетних напрямів розвитку туризму проведено бібліометричний аналіз наукових публікацій, які охоплюють широке коло досліджень, пов'язаних з туристичною сферою України та індексуються у міжнародній наукометричній базі даних Scopus. За результатами проведеного дослідження виокремлено п'ять ключових кластерів, які відображають основні напрями досліджень туристичної сфери України. На основі даних щодо кількості згадувань та загальної сили зв'язків виявлених ключових слів, які використовуються для позначення видів туризму, виокремлено тенденції розвитку спеціалізованого туризму в Україні. Результати дослідження дають можливість цілеспрямованого формування науково обґрунтованої туристичної політики, визначення пріоритетних тем для фінансування та міжсекторальної співпраці, адаптації регіональних стратегій до актуальних викликів, а також у забезпеченні ефективного використання наукових результатів для розвитку конкурентоспроможного, сталого та безпечного туризму в умовах сучасних геополітичних трансформацій.

5. Сформовано метод контент-аналізу територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, який полягає у комплексній ідентифікації та систематизації інформації про види туризму за метою подорожі за адміністративно-територіальними одиницями України на основі зібраних даних за чотирма складовими щодо: 1) згадування назв видів туризму за регіонами України у наукових публікаціях, які відображаються у базі даних електронного архіву наукових періодичних видань України Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; 2) зацікавлення пошуковими запитами, які характеризують види туризму за територіальними одиницями України за допомогою вебсервісу Google Trends; 3) кількість запитів щодо назв видів туризму у пошуковій системі www.google.com; 4) згадування назв видів туризму у Стратегіях розвитку областей та Програмах розвитку туризму у областях України. Результати запропонованого методу дозволяють виявити пріоритетні напрями розвитку туризму, а також визначити рівень відповідності між задекларованими пріоритетами та фактичними інтересами населення, що створює підґрунтя для формування обґрунтованої туристичної політики в Україні.

6. Для поділу регіонів за рівнем розвитку туристичного потенціалу використано метод кластерного аналізу, який дозволяє одночасно враховувати досить значну кількість критеріїв. Розроблено метод групування та пріоритизації регіонів України за рівнем розвитку туристичного потенціалу на основі кластерного аналізу, який передбачає такі етапи: 1) формування об'єктів кластеризації; 2) формування бази даних показників, які характеризують об'єкти кластеризації; 3) стандартизація показників; 4) побудова дендрограм; 5) визначення оптимальної кількості кластерів

та групування регіонів; 6) характеристика кластерів; 7) пріоритизація та визначення рівня розвитку туристичного потенціалу регіонів. Сформовано систему показників, які характеризують туристичний потенціал регіонів України за кожним з компонентів (природно-ресурсний, історико-культурний та соціально-економічний). За рівнем природно-ресурсного потенціалу виокремлено 6 кластерів, за рівнем історико-культурного потенціалу – 4 кластери, а за рівнем соціально-економічного потенціалу – 5 кластерів регіонів України. На основі оцінювання компонентів туристичного потенціалу сформовано узагальнену оцінку та рівень розвитку туристичного потенціалу регіонів України. Запропоновано підхід, згідно з яким результати оцінювання компонент туристичного потенціалу адаптуються до шкали з виокремленням низького «-», середнього «+/-» та високого «+» рівнів з подальшим переведенням у цифрову шкалу таким чином: «+» = 1; «+/-» = 0,5; «-» = 0. Сумарна оцінка за трьома компонентами відображає загальний рівень туристичного потенціалу регіонів України за шкалою: 0-0,5 – низький, 1 – нижчий від середнього, 1,5 – середній, 2 – вищий за середній та 2,5-3 – високий рівень.

7. Запропоновано метод вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на місцевому рівні, який складається з етапів: 1) аналізування туристичного потенціалу території; 2) ідентифікація пріоритетних видів туризму; 3) SWOT- та MAI-аналіз пріоритетних видів туризму; 4) визначення векторів стратегічного розвитку пріоритетних видів туризму методом координат чотирьох квадрантів FQC; 5) побудова графіків векторів стратегічного розвитку для пріоритетних видів туризму, які вказують на стратегічний напрямок розвитку; 6) розрахунок індикаторів, які характеризують напрями стратегічного розвитку пріоритетних видів туризму; 7) оцінювання пріоритетності видів туризму; 8) вибір стратегії розвитку пріоритетних видів туризму; 9) формування пропозицій. Моніторинг та контроль. Запропонований метод апробовано на прикладі Дрогобицької міської територіальної громади, що дозволило вибрати стратегії розвитку та оцінити пріоритетність видів туризму для громади.

8. Запропоновано концептуальну модель щодо вибору природоорієнтованих, культурно-орієнтованих та сервісно-орієнтованих туристичних напрямів за допомогою матриці «туристичний потенціал території – туристична спроможність території», яка дозволяє визначати спеціалізацію регіонів залежно від співставлення рівня туристичної спроможності території з рівнями природно-ресурсного, історико-культурного та соціально-економічного компонент туристичного потенціалу території. Матричний інструментарій дозволяє наочно продемонструвати взаємозв'язок між рівнем туристичного потенціалу та спроможністю його використання та допомагає класифікувати регіони з можливістю подальшої побудови ефективних стратегій розвитку їх туристичної спеціалізації. На основі позиціонування регіонів у різних сегментах цієї матриці можна визначити сильні та слабкі сторони, а також можливості для покращення використання туристичних ресурсів та інфраструктури.

9. Сформовано модель вибору пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, що базується на визначенні пріоритетів на національному, регіональному та місцевому рівнях управління у співпраці між

зацікавленими сторонами з урахуванням наявного туристичного потенціалу і туристичної спроможності території в контексті відповідності до критеріїв та принципів стратегії смарт-спеціалізації. Для реалізації цієї моделі виокремлено такі етапи: 1) визначення цілей; 2) аналізування та оцінювання туристичного потенціалу території; 3) співпраця між зацікавленими сторонами; 4) визначення пріоритетів; 5) розроблення плану дій та їх імплементація; 6) моніторинг, оцінювання ефективності та коригування. На основі широкого спектру трактувань поняття «смарт-спеціалізація» запропоновано виокремити аспекти, які відображають основний зміст та напрями застосування стратегії смарт-спеціалізації в контексті соціально-економічного розвитку держави, регіону чи території: інноваційний, конкурентний, регуляторний, інтеграційний, регіональний та економічний аспекти. Застосування моделі дозволить забезпечити цільове використання ресурсів, узгодити регіональні ініціативи з реальними конкурентними перевагами території, знизити ризики фрагментації політики розвитку, а також стимулювати інновації, залучення інвестицій і посилити синергію між наукою, бізнесом, громадою і владою задля соціально-економічного зростання.

10. Запропоновано розглядати державну політику щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки як систему цілей, заходів, засобів та узгоджених дій на різних територіальних рівнях (національному, регіональному та місцевому) органів державної влади та місцевого самоврядування для створення умов та стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму з урахуванням специфіки кожної території щодо рівня забезпеченості та використання природних, історико-культурних і соціально-економічних туристичних ресурсів. Розвинуто інструментарій державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у сфері туризму. Запропоновано комплекс заходів, засобів та інструментів органів державної влади та місцевого самоврядування для створення умов та стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму розглядати з позиції чотирьох напрямів: нормативно-правового, організаційного, фінансово-економічного та інформаційно-комунікаційного (маркетингового). Реалізація запропонованих заходів дозволить створити умови для підвищення інвестиційної привабливості сфери туризму і сформулювати конкурентоспроможний туристичний продукт на національному та міжнародному рівнях.

11. Розроблено метод розподілу фінансування розвитку туристичної сфери України з державного бюджету, який передбачає розподіл бюджету відповідно до рівня туристичної пріоритетності розвитку галузі туризму на певній території і визначається з урахуванням таких критеріїв розвитку туристичної сфери, як обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів туристичної індустрії, ширина територіальної спеціалізації у туристичній сфері, рівень туристичного потенціалу території, рівень туристичної спроможності суб'єктів туристичної діяльності та рівень туристичної значущості видів туризму для територій. Метод дозволяє виокремлювати групи регіонів України залежно від рівня туристичної пріоритетності з метою подальшого пропорційного розподілу бюджетних коштів між регіонами, передбачених у державному бюджеті за програмою «Розкриття туристичного потенціалу України».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1.1. Монографії

1. Kulyniak, I., 2024. Substantiation of the prospects for the development of medical tourism in Ukraine. In: Structural changes, uncertainty, ways of development of the economy, management and tourism. *Boston: Primedia eLaunch*. pp. 283-291. DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2024.MONO.ECON.3.11.1>.

2. Kulyniak, I., 2023. Smart tourism in a smart city system: how innovations transform the tourism industry? In: I. Tatomyr and L. Kvasnii, eds. Artificial intelligence: an era of new threats or opportunities? *Praha: OKTAN PRINT*. pp. 89-98.

3. Петрович, Й. М., Бондаренко, Ю. Г., Кулиняк, І. Я. та Просович, О. П., 2021. Формування механізму державного управління інвестиційними процесами в організаціях рекреаційної сфери. *Львів: Растр-7. (Особистий внесок автора: досліджено інструментарій державної політики щодо інвестиційного забезпечення організацій рекреаційної сфери).*

4. Кулиняк, І. Я. та Коpecь, Г. Р., 2021. Стратегічне управління інноваційним розвитком суб'єктів господарювання в туризмі України на засадах ризик-менеджменту. В: Л. М. Савчук та Л. М. Бандоріна, ред. Проблеми правового, фінансового та економічного забезпечення розвитку національної економіки (галузевий та територіальний аспекти). *Дніпро: Пороги*. с. 70-84. *(Особистий внесок автора: досліджено етапи стратегічного управління інноваційним розвитком суб'єктів господарювання в туризмі України на засадах ризик-менеджменту).*

5. Кулиняк, І. Я. та Коpecь, Г. Р., 2017. Симультаивна модель розвитку туристичної діяльності регіону (на прикладі Львівської області). В: А.В. Рибчук, ред. Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи. *Львів: Растр-7*. с. 278-291. *(Особистий внесок автора: запропоновано систему показників для симультаивного моделювання розвитку туристичної діяльності регіону).*

6. Гальків, Л. І., Килин, О. В. та Кулиняк, І. Я., 2017. Статистичне оцінювання розвитку туристичного бізнесу в областях Західної України. В: Стратегічні напрями розвитку рекреації у туристичній діяльності та її вплив на соціально-економічний стан Західного регіону України. *Львів: Растр-7*. с. 59-94. *(Особистий внесок автора: розроблено алгоритм статистичного оцінювання розвитку туристичного бізнесу в областях Західної України).*

7. Кулиняк, І. Я. та Прийма, Л. Р., 2017. Методичний підхід до комплексного оцінювання рівня економічного розвитку підприємства. В: Л. М. Савчук, ред. Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств. *Дніпро: Пороги*. с. 192-203. *(Особистий внесок автора: запропоновано метод комплексного оцінювання рівня економічного розвитку підприємства).*

8. Дубодєлова, А. В. та Кулиняк, І. Я., 2014. Оцінювання розвитку туризму в регіонах України. В: Н. І. Чухрай, ред. Сучасний інструментарій та галузеві особливості управління підприємствами України. *Львів: Видавництво Львівської*

політехніки. с. 225-242. (Особистий внесок автора: запропоновано комплекс показників та інструментарій для оцінювання розвитку туризму в регіонах України).

1.2. Публікації у наукових фахових виданнях України та виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз

9. Кулиняк, І.Я., 2025. Туристичний потенціал території як основа для сталого розвитку туризму. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*, 344(4), с. 287-292. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-39>.

10. Кулиняк, І. Я., 2025. Забезпечення сталого розвитку туризму в регіонах України в контексті стратегії смарт-спеціалізації. *Проблеми економіки*, 2 (64), с. 109-116. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-2-109-116>.

11. Кулиняк, І. Я., 2025. Стратегічне позиціонування туристичних територій за допомогою матриці «туристичний потенціал – туристична спроможність». *Наукові перспективи*, 7(61), с. 601-612. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7\(61\)-601-612](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-601-612).

12. Кулиняк, І. Я., 2025. Туризм: сутність, ознаки та теоретичні підходи до трактування. Академічні візії, [online] 43. Доступно: <<https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2043>>. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16421497>.

13. Кулиняк, І. Я., 2025. Вибір стратегії сталого розвитку туризму в регіоні. *Наукові інновації та передові технології*, 7(47), с. 626-638. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7\(47\)-626-638](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47)-626-638).

14. Бондаренко, Ю., Кулиняк, І. та Сороковий, П., 2025. Туристична сфера, туристична індустрія та туристична галузь: трактування та взаємозв'язок понять. *Development Service Industry Management*, 2, с. 198-206. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10\(25\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10(25)). (Особистий внесок автора: запропоновано трактування понять «туристична сфера», «туристична індустрія» та «туристична галузь», а також виявлено їх взаємозв'язок).

15. Karyu, O., Kulyniak, I., Ohinok, S. & Bondarenko, Yu., 2025. Cooperation between travel agencies and tour operators in the organisation of heritage and cultural tourism trips in the European Union countries. *Economics, Entrepreneurship, Management*, 12(1), pp. 20-32. DOI: <https://doi.org/10.56318/eem2025.01.020>. (Особистий внесок автора: досліджено специфіку взаємодії між туристичними агентствами та туристичними операторами у процесі організації історико-культурних поїздок в країнах Європейського Союзу).

16. Karyu, O., Kulyniak, I., Ohinok, S. & Bondarenko, Yu., 2025. Current state and development trends of heritage and cultural tourism in Ukraine and the EU: a comparative aspect. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: науковий журнал*, 7(1), с. 299-315. DOI: <https://doi.org/10.23939/smeu2025.01.299>. (Особистий внесок автора: досліджено особливості розвитку історико-культурного туризму в Україні та країнах ЄС).

17. Karyu, O., Bondarenko, Yu., Kulyniak, I. & Ohinok, S., 2025. Management of recreational services in Ukraine during wartime: the role of state policy and best practices

from Europe. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*, 21(1), с. 41-55. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.21.41-55>. (Особистий внесок автора: запропоновано інструментарій державної політики щодо забезпечення рекреаційної сфери України в умовах війни).

18. Kulyniak, I., 2025. Assessment of the state and development trends of the tourism sector in Ukraine. *Philosophy, Economics and Law Review*, 5(1), p. 70-79. DOI: <https://doi.org/10.31733/2786-491X-2025-1-70>.

19. Кулиняк, І. Я. та Корпало, О. А., 2025. Сільський зелений туризм як чинник забезпечення сталого розвитку регіонів. *Успіхи і досягнення у науці: журнал*, 2(12), с. 1044-1053. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-2\(12\)-1044-1053](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-2(12)-1044-1053). (Особистий внесок автора: досліджено роль сільського зеленого туризму у забезпечення сталого розвитку регіонів).

20. Кулиняк, І. Я., 2024. Класифікація видів туризму відповідно до галузей економіки (видів економічної діяльності). *Development Service Industry Management*, 4, с. 207-213. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8\(33\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8(33)).

21. Кулиняк, І. Я., 2024. Вплив війни на територіальну спеціалізацію туристичних регіонів України: тенденції та виклики. *Успіхи і досягнення у науці: журнал*, 10(10), с. 1043-1055. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-10\(10\)-1043-1055](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-10(10)-1043-1055).

22. Кулиняк, І. Я. та Жигало, І. І., 2024. Медичний туризм в Україні: проблеми та напрями розвитку. *Наукові перспективи: журнал*, 12(54), с. 713-725. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12\(54\)-713-725](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54)-713-725). (Особистий внесок автора: досліджено напрями розвитку медичного туризму в Україні).

23. Кулиняк, І. Я., 2024. Тенденції наукових досліджень туристичної сфери України: бібліометричний аналіз. *Соціальна економіка*, 68, с. 25-41. DOI: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2024-68-02>.

24. Кулиняк, І. Я., 2024. Територіальна спеціалізація України у сфері туризму: чинники та перспективи розвитку. *Наукові інновації та передові технології: журнал*, 11(39), с. 944-955. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11\(39\)-944-955](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11(39)-944-955).

25. Kulyniak, I. & Koval, S., 2024. Analysis of changes in sensory preferences of tourists under martial law. *Міжнародний науковий журнал «Механізм регулювання економіки»*, 1(103), с. 59-66. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2024.103.09>. (Особистий внесок автора: досліджено поведінкові чинники формування туристичного попиту в умовах воєнного стану).

26. Кулиняк, І. Я. та Іваницький, Н. Б., 2023. Тенденції розвитку маркетингових комунікацій туристичних підприємств в умовах цифровізації. *Міжнародний науковий журнал «Механізм регулювання економіки»*, 4(102), с. 29-34. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.102.05>. (Особистий внесок автора: виявлено тенденції розвитку маркетингових комунікацій туристичних підприємств в умовах цифровізації).

27. Кулиняк, І. Я. та Корпало, О. А., 2023. Інноваційні тренди цифровізації бізнес-процесів суб'єктів туристичної діяльності. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*, 4(110), с. 100-106. DOI:

<https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-4-15>. (Особистий внесок автора: виявлено інноваційні тренди цифровізації бізнес-процесів суб'єктів туристичної діяльності).

28. Кулиняк, І. Я. та Копець, Г. Р., 2023. Теоретичні аспекти визначення сутності туристичної активності учасників туристичної діяльності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, 6 (324), с. 313-319. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-52>. (Особистий внесок автора: встановлено сутнісні характеристики поняття «туристична активність учасників туристичної діяльності»).

29. Кулиняк, І. Я. та Коваль, С. О., 2022. «Сенсорний» портрет уподобань туриста: маркетингові дослідження. *Економіка та суспільство*, [online] 44. Доступно: <<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1879>>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-88>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*) (Особистий внесок автора: проаналізовано результати маркетингового дослідження та виявлено специфічні чинники, які впливають на уподобання туристів).

30. Кулиняк, І. Я. та Бондаренко, Ю. Г., 2022. Типологія чинників впливу на розвиток галузі туризму. *Підприємництво та інновації*, 25, с. 21-27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/25.3>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*) (Особистий внесок автора: сформовано типологічну ієрархію чинників впливу на розвиток галузі туризму).

31. Кулиняк, І. Я., Жигало, І. І. та Коваль, С. О., 2022. Соціологічне дослідження сприйняття респондентами впливу технологій нейромаркетингу під час туристичної подорожі. *Підприємництво та інновації*, 23, с. 25-31. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.5>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*) (Особистий внесок автора: досліджено сприйняття респондентами впливу технологій нейромаркетингу під час туристичної подорожі).

32. Кулиняк, І. Я., Жигало, І. І. та Коваль, С. О., 2022. Вплив на прийняття рішень споживачів на ринку туристичних послуг за допомогою технологій нейромаркетингу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*, 2. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-2-7892>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*) (Особистий внесок автора: досліджено роль технологій нейромаркетингу у прийнятті рішень споживачів на ринку туристичних послуг).

33. Дзюрах, Ю. М. та Кулиняк, І. Я., 2022. Роль інвестування у забезпеченні розвитку сільських територій України як туристичних дестинацій. *Проблеми економіки*, 1, с. 26-32. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-1-26-32>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*) (Особистий внесок автора: сформовано інструментарій державної політики щодо інвестиційного забезпечення сільських територій України як туристичних дестинацій).

34. Кулиняк, І. Я., 2021. Використання кольороназв для позначення видів туризму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, 5, с. 56-74. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2021.01.056>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*).

35. Кулиняк, І. Я., Карий, О. І. та Ярмола, К. М., 2021. Кавовий туризм: сучасний стан та перспективи розвитку. Приазовський економічний вісник, 1(24), с. 16-21. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-1-3>. (Особистий внесок автора: обґрунтовано перспективи розвитку кавового туризму в Україні).

36. Кулиняк, І. Я., Жигало, І. І. та Ярмола, К. М., 2021. Туристична галузь в умовах пандемії COVID-19: тенденції та заходи підтримання. Бізнес Інформ, 1, с. 177-184. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-177-184>. (Особистий внесок автора: проаналізовано вплив пандемії COVID-19 на розвиток туристичної галузі).

37. Копець, Г. Р. та Кулиняк, І. Я., 2020. Сучасні напрями розвитку підприємств у сфері туризму в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління», 4(2), с. 37-48. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2020.02.037>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus) (Особистий внесок автора: виокремлено перспективні напрями розвитку підприємств у сфері туризму в Україні).

38. Кулиняк, І. Я., 2020. Транспортний туризм: сутність, класифікація та перспективи розвитку в Україні. Review of transport economics and management, 4(20), с. 66-76. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2020/213138>.

39. Бондаренко, Ю. Г., Кулиняк, І. Я. та Гвоздь, М. Я., 2020. Роль і вплив державних важелів управління на сферу відпочинку населення в кризовій ситуації. Review of transport economics and management, 3(19), с. 33-47. DOI: [https://doi.org/10.15802/rtem.v0i3\(19\).201197](https://doi.org/10.15802/rtem.v0i3(19).201197). (Особистий внесок автора: запропоновано інструментарій державної політики щодо впливу на сферу відпочинку населення в кризовій ситуації).

40. Кулиняк, І. Я., Бондаренко, Ю. Г. та Гвоздь, М. Я., 2020. Статистико-соціологічний аналіз ставлення туристів до розвитку містичного туризму на Львівщині. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління», 4(1), с. 22-33. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.022>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus) (Особистий внесок автора: проаналізовано ставлення туристів до розвитку містичного туризму на Львівщині).

41. Кулиняк, І. Я., Жигало, І. І. та Ярмола, К. М., 2020. Містичний туризм: сутність і перспективи розвитку у Львівській області. Бізнес Інформ, 3, с. 128-137. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-3-128-137>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus) (Особистий внесок автора: виявлено перспективні напрями розвитку містичного туризму у Львівській області).

42. Бондаренко, Ю. Г., Кулиняк, І. Я. та Прокопишин-Рашкевич, Л. М., 2019. Оцінювання розвитку колективних засобів розміщування за показниками місткості. Бізнес Інформ, 3, с. 162-169. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-162-169>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus) (Особистий внесок автора: оцінено перспективи розвитку колективних засобів розміщування в Україні).

43. Копець, Г. Р., Кулиняк, І. Я. та Дзюрах, Ю. М., 2019. Теоретичні аспекти розвитку туристичних підприємств із застосуванням сучасних концепцій

менеджменту при роботі з персоналом. *Modern Economics*, 16 (2019), с. 27-33. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V16\(2019\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.V16(2019)-04). (Особистий внесок автора: досліджено роль сучасних концепцій менеджменту у роботі з персоналом щодо розвитку туристичних підприємств).

44. Бондаренко, Ю. Г. та Кулиняк, І. Я., 2018. Оцінювання діяльності колективних засобів розміщення як організації рекреаційної сфери. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, 897(2), с. 3-15. (Особистий внесок автора: проаналізовано діяльність колективних засобів розміщення в Україні).

45. Гальків, Л. І., Кулиняк, І. Я. та Гербут, М. В., 2017. Санаторно-курортна діяльність: ринок послуг санаторіїв у регіонах України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, 873, с. 18-26. (Особистий внесок автора: проаналізовано ринок послуг санаторіїв у регіонах України).

46. Гальків, Л. І. та Кулиняк, І. Я., 2017. Теоретико-прикладні аспекти розвитку освітнього туризму в Україні. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму: зб. наук. ст.*, 12, с. 55-61. (Особистий внесок автора: виокремлено перспективні напрями розвитку освітнього туризму в Україні).

47. Бондаренко, Ю. Г., Кулиняк, І. Я. та Страхорчук, К. О., 2016. Зарубіжний досвід функціонування туристичних кластерів. *Економіка та суспільство*, [online] 5, с. 31-37. Доступно: <https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/6.pdf>. (Особистий внесок автора: досліджено перспективи впровадження зарубіжного досвіду щодо удосконалення функціонування туристичних кластерів в Україні).

48. Дубоделова, А. В., Кулиняк, І. Я. та Бондаренко, Ю. Г., 2014. Кластерний підхід до аналізу розвитку міжнародного туризму в Україні. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць*, 24.6, с. 195-201. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*) (Особистий внесок автора: за допомогою кластерного аналізу досліджено розвиток міжнародного туризму в Україні).

49. Dubodelova, A. V., Kulyniak, I. Ya. & Malkush, Kh. Yu., 2014. Trends of hotel industry development in Lviv Region. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, 779, с. 38-44. (Особистий внесок автора: досліджено особливості функціонування ринку готельної індустрії на Львівщині).

50. Беднарська, О. Р. та Кулиняк, І. Я., 2013. Ризики у міжнародному туризмі: фактори, класифікація, методи оптимізації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку»*, 767, с. 3-8. (Особистий внесок автора: наведено класифікацію ризиків у міжнародному туризмі).

51. Савіцька, О. П., Савіцька, Н. В. та Кулиняк, І. Я., 2012. Формування туристичної привабливості території. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць*, 22.15, с. 148-154. (Особистий внесок автора: проаналізовано критерії туристичної привабливості території).

52. Кулиняк, І. Я., Дзюбіна, А. В. та Стрілецька, О. В., 2011. Сутність понять «туризм» та «подорож». *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць*, 21.03, с. 355-360. (Особистий внесок автора: розглянуто сутнісні характеристики понять «туризм» та «подорож»).

53. Кулиняк, І. Я., Панас, Я. В. та Стрілецька, О. В., 2011. Необхідність організування маркетингової діяльності малих туристичних підприємств. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць*, 21.01, с. 231-235. (Особистий внесок автора: запропоновано комплекс заходів щодо організування маркетингової діяльності малих туристичних підприємств).

54. Чернобай, Л. І. та Кулиняк, І. Я., 2009. Суб'єкти туроператорської та турагентської діяльності: сутність і класифікація. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, 640, с. 433-439. (Особистий внесок автора: розглянуто сутнісні характеристики суб'єктів туроператорської та турагентської діяльності).

1.3. Публікації у наукових виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах SciVerse Scopus та Web of Science

55. Novakivskyi, I., Kulyniak, I., Dziurakh, Y., Ohinok, S. & Ukrainets, L., 2024. Modeling the Tourism Market Behavior Based on Discrete Equilibrium Models “Supply – Price – Demand.” *ECONOMICS – Innovative and Economics Research Journal*, 12(3), pp. 33–53. DOI: <https://doi.org/10.2478/eoik-2024-0036>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: SciVerse SCOPUS) (Особистий внесок автора: запропоновано етапи моделювання поведінки туристичного ринку на основі дискретних моделей рівноваги).

56. Kulyniak, I., Dziurakh, Y., Lagodiienko, V., Tomashevskyi, Y. & Sembay, N., 2024. Archaeology and gastronomy: Uncovering the historical roots of food security in cultural heritage tourism. *Research Journal in Advanced Humanities*, 5(4), pp. 132–146. DOI: <https://doi.org/10.58256/zy1fmy14>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: SciVerse SCOPUS) (Особистий внесок автора: розглянуто роль історико-культурного та гастрономічного туризму у формуванні продовольчої безпеки).

57. Dziurakh, Y., Kulyniak, I., Sarkisian, H., Zhygalo, I., Chepil, B. & Vaskovych, K., 2024. Intrusion Detection Systems for Smart Tourism Platforms: Safeguarding Food Safety and User Privacy. *Journal of Internet Services and Information Security*, 14(4), pp. 484–498. DOI: <https://doi.org/10.58346/JISIS.2024.I4.030>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: SciVerse SCOPUS) (Особистий внесок автора: описано специфіку функціонування розумних туристичних платформ в умовах забезпечення конфіденційності даних користувачів).

58. Shpak, N., Kulyniak, I., Novakivskyi, I. & Oleksiv, I., 2023. Clusterization in Tourism Development Level's Assessment of Regions: Example of Ukraine. *Journal of Tourism and Services*, 14(26), pp. 45-56. DOI: <https://doi.org/10.29036/jots.v14i26.444>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: SciVerse SCOPUS, Web of Science).

Science) (Особистий внесок автора: виокремлено кластери регіонів України за рівнем розвитку туризму).

59. Vovchak, O., Kulyniak, I., Halkiv, L., Savitska, O. & Bondarenko, Y., 2022. Modeling the impact of the COVID-19 pandemic on the financial and economic activities of entities in the tourist services market. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 1(42), pp. 250-258. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3717>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *SciVerse SCOPUS, Web of Science*) (Особистий внесок автора: проаналізовано вплив пандемії COVID-19 на стан розвитку туристичного ринку).

60. Vovchak, O., Kulyniak, I., Halkiv, L., Pavlyshyn, M. & Horbenko, T., 2021. Development of Crisis Diagnostic at the Enterprise: Financial and Economic Breakdown. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 3(38), pp. 292-303. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i38.237459>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Web of Science*) (Особистий внесок автора: запропоновано систему показників для діагностики кризових явищ).

61. Dubodelova, A. V. & Kulyniak, I. Y., 2016. Restaurant business development trends in Lviv region. *Actual Problems of Economics*, 10(184), pp. 198-208. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *SciVerse SCOPUS*) (Особистий внесок автора: виокремлено перспективні напрями розвитку ресторанного бізнесу).

1.4. Публікації в матеріалах конференцій, що індексовані у міжнародній наукометричній базі SciVerse Scopus

62. Dziurakh, Y., Kulyniak, I., Halanets, V., Dzyana, H. & Dzyanyy, R., 2024. Use of artificial intelligence in smart tourism: bibliometric analysis. *E3S Web of Conferences*, 501: *International conference on computer science electronics and information, ICCSEI, Hybrid, Yogyakarta, 12-13 December, 2023*. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202450101002>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *SciVerse SCOPUS*) (Особистий внесок автора: виокремлено напрями використання штучного інтелекту для розвитку розумного туризму).

63. Shpak, N., Novakivskyi, N., Kulyniak, I., Kharchuk, V. & Oleksiv, I., 2023. Modeling the Development of the Tourism Industry Using the Koba-Douglas Function for Intelligent Management Systems. In: *Proceedings of the 5th International Workshop on Modern Machine Learning Technologies and Data Science, MoMLet+DS 2023, Volume 3426*, pp. 308-321. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *SciVerse SCOPUS*) (Особистий внесок автора: проаналізовано вплив ключових чинників на розвиток індустрії туризму за допомогою функції Коба-Дугласа).

64. Kulyniak, I., Novakivskyi, I., Karyu, O., Halkiv, L. & Ohinok, S., 2022. Cluster Analysis as an Assessment Tool of the Impact of the COVID-19 Pandemic on the Development of Tourism in the Regions of Ukraine. *International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies, 2022-Novem*, pp. 305–308. DOI: <https://doi.org/10.1109/CSIT56902.2022.10000534>. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *SciVerse SCOPUS, Web of Science*) (Особистий внесок автора: виокремлено групи регіонів за рівнем впливу пандемії).

65. Karyy, O., Kulyniak, I., Struchok, N., Halkiv, L. & Ohinok, S., 2021. Evaluation of the Tourist Attractiveness of Ukraine's Regions in the Conditions of Uncertainty Using Game Theory. *Proceedings - International Conference on Advanced Computer Information Technologies, ACIT*, pp. 351–355. DOI: <https://doi.org/10.1109/ACIT52158.2021.9548360>. (*Міжнародна представленість та індексація журналу: SciVerse SCOPUS*) (*Особистий внесок автора: запропоновано систему показників для оцінювання туристичної привабливості регіонів України*).

1.5. Статті в інших виданнях України та журналах інших держав

66. Shpak, N., Bondarenko Yu., Sroka W., Kulyniak I., Tsymbalista N. & Prosovych O., 2022. Strategic planning of the recreational and tourist industry development: the Ukrainian evidence. *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*, 10(1), pp. 100-122. DOI: <https://doi.org/10.37335/ijek.v10i1.158>. (*Особистий внесок автора: запропоновано напрями покращення стратегічного планування розвитку сфери туризму*).

67. Halkiv, L. & Kulyniak, I., 2016. Agrohoteles and rural tourism in the Ukrainian and Polish border regions. *Czech Journal of Social Sciences, Business and Economics*, 5(4), pp. 6-13. (*Особистий внесок автора: проаналізовано розвиток сільського туризму в Україні*).

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

68. Кулиняк, І. Я., 2025. Контент-аналіз як інструмент дослідження туристичної спеціалізації країни. *Розвиток науки та освіти в умовах трансформаційних процесів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, (Дніпро, 30 червня 2025 р.), с. 91-94.

69. Кулиняк, І. Я., 2025. Фінансування розвитку туристичної сфери України. *Інноваційний розвиток економіки, управління, фінансів і права в умовах глобальних змін: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції*, (Кропивницький, 28 червня 2025 р.), с. 28-30.

70. Кулиняк, І. Я., 2025. Трансформація туристичної індустрії України в умовах війни: виклики та нові можливості. *Виклики для туристичного бізнесу в Україні: європейська практика: тези доповідей II міжнародної науково-практичної конференції*, (Львів, 15-16 травня 2025 р.), с. 163.

71. Кулиняк, І. Я., 2025. Туризм до місць бойових дій в Україні: безпека, етика та запит суспільства. *Перспективи популяризації історичної спадщини та культурного туризму в Україні: досвід європейських країн: тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених*, (Львів, 1-2 травня 2025 р.), с. 128-129.

72. Кулиняк, І. Я. та Карий, О. І., 2025. Роль державної політики України у підтримці туристичної галузі в умовах війни. *Індустрія гостинності: стан, тенденції розвитку та перспективи галузі в умовах євроінтеграційних та військових викликів: збірка матеріалів III-ого Міжнародного науково-практичного форуму*, (Львів, 23-24 квітня 2025 р.), с. 63-68. (*Особистий внесок автора: запропоновано заходи державної політики щодо підтримки туристичної галузі в умовах війни*).

73. Кулиняк, І. Я., 2025. Космічний туризм: фантастика чи реальна перспектива? *Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (присвячена пам'яті професора Григорія Євтіювича Мазнева)*, (Харків, 06-07 березня 2025 р.), ч. 3, с. 318-321.

74. Кулиняк, І. Я., 2025. Екотуризм і цифрові технології: шлях до сталого розвитку. *Синергія освіти, науки та бізнесу в епоху глобальних трансформацій: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції для освітян Березневий науковий дискурс 2025*, (Чернігів, 27 лютого 2025 р.), с. 366-367.

75. Кулиняк, І. Я., 2025. Післявоєнне відновлення туристичної сфери України: управлінські рішення та міжнародний досвід. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи: збірник матеріалів II-ї науково-практичної конференції за міжнародною участю*, (Хмельницький, 25 лютого 2025 р.), т. 1, с. 248-251.

76. Кулиняк, І. Я., 2024. Туризм 5.0: нові підходи до просування туристичних напрямів у цифрову епоху. *Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції*, (Харків, 26-27 листопада 2024 р.), ч. 1, с. 209-211.

77. Кулиняк, І. Я., 2025. Електронні сервіси в туризмі: вплив публічних ініціатив на цифровізацію галузі. *Сучасна парадигма публічного управління: збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції*, (Львів, 14-16 листопада 2024 р.), с. 669-673.

78. Kulyniak, I. & Hong, Z., 2024. Tourist Enterprise competitiveness: essence and approaches to assessment. *Перспективи популяризації історичної спадщини та культурного туризму в Україні: досвід європейських країн: тези доповідей II міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених*, (Львів, 9-10 травня 2024 р.), с. 91-93. (Особистий внесок автора: розглянуто етапи оцінювання конкурентоспроможності туристичних підприємств).

79. Кулиняк, І. Я., 2023. Етичні аспекти організації воєнного туризму в Україні у поствоєнний період. *Виклики для туристичного бізнесу в Україні: європейська практика: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції*, (Львів, 4-5 травня 2023 р.), с. 122-124.

80. Кулиняк, І. Я., 2022. Неетична сторона туризму. *Психологія та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, (Київ, 27 травня 2022 р.), с. 55-59.

81. Кулиняк, І. Я. та Горбенко, Т. М., 2022. Інноваційні інструменти антикризового менеджменту в умовах цифровізації маркетингової діяльності підприємств. *Управління інноваційним процесом в Україні: напрями розвитку: тези доповідей IX Міжнародної науково-практичної конференції*, (Львів, 19-21 травня 2022 р.), с. 72-74. (Особистий внесок автора: досліджено роль маркетингових цифрових інструментів в антикризовому менеджменті підприємств).

82. Ярмола, К. М. та Кулиняк, І. Я., 2021. Розвиток ринку кави в Україні як забезпечувального чинника формування дестинацій кавового туризму. *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: матеріали IV*

Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених, (Львів, 28-29 квітня 2021 р.), с. 419-420. (Особистий внесок автора: досліджено етапи розвитку ринку кави в Україні).

83. Кулиняк, І. Я., 2020. Перспективи розвитку Львова як наукового туристичного центру. *Управління інноваційним процесом в Україні: розвиток співпраці: тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції, (Львів, 18-20 червня 2020 р.), с. 160-161.*

84. Ярмола, К. М. та Кулиняк, І. Я., 2020. Технологія блокчейн у туризмі. *Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених, (Львів, 29-30 квітня 2020 р.), с. 142. (Особистий внесок автора: досліджено теоретичні основи застосування блокчейну у туризмі).*

85. Кулиняк, І. Я., 2020. Розвиток інноваційних видів туризму як напрям забезпечення конкурентоспроможності туристичної галузі Львівщини. *Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, (Дубляни, 12-13.05.2020 р.), с. 55-57.*

86. Кулиняк, І. Я. та Ярмола, К. М., 2020. Львівщина як перспективний регіон для розвитку містичного туризму. *Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених імені професора Балацького О.Ф., (Суми, 28-29 квітня 2020 р.), с. 226-227. (Особистий внесок автора: виявлено переваги та недоліки розвитку містичного туризму).*

87. Кулиняк, І. Я. та Ярмола, К. М., 2020. Віртуалізація як інноваційний напрям інформаційного забезпечення індустрії туризму. *Управління проектами. Ефективне використання результатів наукових досліджень та об'єктів інтелектуальної власності: збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (Дніпро, 10 квітня 2020 р.), с. 250-252. (Особистий внесок автора: описано інформаційний напрям державної політики щодо забезпечення розвитку індустрії туризму).*

88. Кулиняк, І. Я., 2020. Роль інвестування у забезпеченні розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні. *Наукові тренди постіндустріального суспільства: матеріали Міжнародної наукової конференції, (Рівне, 28 лютого 2020 р.), т. 1, с. 36-38.*

89. Кулиняк, І. Я., Ярмола, К. М. та Малішевська, Б. О., 2020. Перспективи розвитку містичного туризму в Україні. *Формування сучасної наукової думки: матеріали Міжнародної наукової конференції, (Кропивницький, 31 січня 2020 р.), с. 53-56. (Особистий внесок автора: запропоновано напрями розвитку містичного туризму).*

90. Кулиняк, І., 2019. Капітальне інвестування у сфері туризму в Україні. *Фінансовий сектор Європейського союзу та сталий розвиток: європейський досвід, стратегічні орієнтири для України: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 6 червня 2019 р.), с. 66-67.*

91. Кулиняк, І. Я., 2019. Позиціонування регіонів України за рівнем ефективності туристичної діяльності. *Трансформаційні зміни національної економіки*

в умовах євроінтеграції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, (Дубляни, 27-28 травня 2019 р.), с. 21-24.

92. Малішевська, Б. О. та Кулиняк, І. Я., 2018. Формування туристичної привабливості м. Львова. *Соціально-економічні проблеми сучасності: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*, (Маріуполь, 15 червня 2018 р.), с. 385-388. (Особистий внесок автора: досліджено етапи формування туристичної привабливості м. Львова).

93. Гальків, Л. І. та Кулиняк, І. Я., 2017. Сучасний стан розвитку освітнього туризму в Україні. *Стратегія інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України в умовах глобалізації: стан та шляхи становлення: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф.*, (Львів, 23 березня 2017 р.), с. 62-67. (Особистий внесок автора: проаналізовано показники розвитку освітнього туризму в Україні).

94. Гальків, Л. І. та Кулиняк, І. Я., 2017. Стан розвитку сільського туризму у прикордонних з Польщею областях України. *Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє: тези науково-практичної Інтернет-конференції*, (Київ, 3 березня 2017 р.), с. 259-261. (Особистий внесок автора: досліджено чинники, які впливають на розвиток сільського туризму у прикордонних областях України).

95. Копець, Г. Р. та Кулиняк, І. Я., 2016. Інновації у діяльності туристичного підприємства. *Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених*, (Львів, 14-15 квітня 2016 р.), с. 49-50. (Особистий внесок автора: проаналізовано ефективність від застосування інновацій у діяльності туристичних підприємств).

96. Кулиняк, І. Я. та Кошик, О. В., 2015. Чинники впливу на формування конкурентоспроможності туристичних підприємств. *Проблеми формування та реалізації конкурентної політики: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*, (Львів, 24-25 вересня 2015 р.), с. 104-105. (Особистий внесок автора: запропоновано чинники конкурентоспроможності туристичних підприємств).

97. Kulyniak, I. & Stetsiv, I., 2014. Problems and prospects of development of the tourist sector in Ukraine. *Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених*, (Львів, 11-12 квітня 2014 р.), с. 251-253. (Особистий внесок автора: виявлено бар'єри розвитку туристичного ринку).

98. Bednarska, O. & Kulynyak, I., 2013. Actual Risks in the International Tourist Activity. *Economics & Management: Proceedings of the 3rd International Conference of Young Scientists EM-2013*, (Lviv, 21-23 November, 2013), pp. 72-73. (Особистий внесок автора: виокремлено основні ризики міжнародної туристичної діяльності).

3. Підручник та навчальні посібники

99. Кузьмін, О. Є., Карий, О. І. та Кулиняк, І. Я., 2024. *Організування туристичної діяльності: підручник*. Львів: Растр-7. 308 с.

100. Кулиняк, І. Я., Карий, О. І., Прокопишин-Рашкевич, Л. М., Огінок, С. В. та Бондаренко, Ю. Г., 2023. *Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму: навчальний посібник*. Львів: Растр-7. 254 с.

101. Кулиняк, І. Я., Кулініч, Т. В., Бондаренко, Ю. Г., Огінок, С. В. та Жигало, І. І., 2021. *Організування туристичної діяльності: 1 001 тест* : навчальний посібник. Львів: Видавництво «Растр-7». 310 с.

102. Кузьмін, О. Є., Дубодєлова, А. В., Кулиняк, І. Я. та Малкуш, Х. Ю., 2015. *Організування туристичної діяльності*: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 352 с.

АНОТАЦІЯ

Кулиняк І.Я. Формування та розвиток інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2025.

У дисертації запропоновано вирішення науково-прикладної проблеми формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки. Уточнено понятійно-термінологічний апарат з формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, зокрема сутність дефініцій «туристичний потенціал», «туристична сфера», «туристична галузь», «туристична індустрія», «туристична спроможність території». Уточнено зміст туризму та запропоновано розглядати комплексно з тривірневої ієрархічної позиції: 1 рівень – з позиції осіб, які подорожують, як форму подорожі та діяльності людини, яка пов'язана з подорожами, відпочинком та задоволенням інших потреб; 2 рівень – з позиції суб'єктів туристичної діяльності як форму економічної діяльності; 3 рівень – з позиції держави як сферу національної економіки (соціально-економічне та культурне явище). Наведено удосконалену класифікацію видів туризму, яку доповнено такими класифікаційними ознаками, як «залежно від доступності для реалізації» та «залежно від компоненту туристичного потенціалу території». Розширено класифікаційну ознаку «за метою подорожі» шляхом введення нової класифікаційної групи, яка передбачає задоволення специфічних (обмежених, заборонених або відокремлених від типових) інтересів чи потреб туристів, у межах якої виокремлено релятивістський та екзотичний види туризму.

Для окреслення тенденцій наукових досліджень туристичної сфери України, виявлення пріоритетних напрямів розвитку туризму проведено бібліометричний аналіз наукових публікацій, які охоплюють широке коло досліджень, пов'язаних з туристичною сферою України та індексуються у міжнародній наукометричній базі даних Scopus. Систематизовано класифікацію чинників впливу на розвиток туристичної сфери.

Розроблено метод контент-аналізу територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, який полягає у комплексній ідентифікації та систематизації інформації про види туризму за метою подорожі за територіальними одиницями України на основі зібраних даних за чотирма складовими щодо: 1) згадування назв видів туризму

за регіонами України у наукових публікаціях, які відображаються у базі даних електронного архіву наукових періодичних видань України Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; 2) зацікавлення пошуковими запитамі, які характеризують види туризму за територіальними одиницями України за допомогою вебсервісу Google Trends; 3) кількість запитів щодо назв видів туризму у пошуковій системі www.google.com; 4) згадування назв видів туризму у Стратегіях розвитку областей та Програмах розвитку туризму у областях України. Удосконалено положення з ранжування регіонів України за рівнем представленості та популярності видів туризму, на яких вони спеціалізується, що базуються на запропонованому критерію «ширина територіальної спеціалізації у туристичній сфері», який визначається як сума оціночних значень за всіма видами туризму для конкретного регіону, та положення з ранжування видів туризму за рівнем представленості та популярності у регіонах України, що базується на запропонованому критерію «насиченість територіальної спеціалізації у туристичній сфері», який визначається як сума оціночних значень за всіма регіонами для конкретного виду туризму.

Розроблено метод групування та пріоритизації регіонів України за рівнем розвитку туристичного потенціалу на основі кластерного аналізу. Сформовано систему показників, які характеризують туристичний потенціал регіонів України за кожним з компонентів (природно-ресурсний, історико-культурний та соціально-економічний). Удосконалено ієрархічну модель вибору пріоритетних напрямів спеціалізації території у туристичній сфері України. Удосконалено підхід до вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на місцевому рівні.

Запропоновано концептуальну модель щодо вибору природоорієнтованих, культурно-орієнтованих та сервісно-орієнтованих туристичних напрямів за допомогою матриці «туристичний потенціал території – туристична спроможність території», яка дозволяє визначати спеціалізацію регіонів залежно від зіставлення рівня туристичної спроможності території з рівнями природно-ресурсного, історико-культурного та соціально-економічного компонент туристичного потенціалу території. Сформовано модель вибору пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, що базується на визначенні пріоритетів на національному, регіональному та місцевому рівнях управління у співпраці між зацікавленими сторонами з урахуванням наявного туристичного потенціалу і туристичної спроможності території в контексті відповідності до критеріїв та принципів стратегії смарт-спеціалізації. Розвинуто інструментарій державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки. Запропоновано комплекс заходів, засобів та інструментів органів державної влади та місцевого самоврядування для створення умов та стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму розглядати з позиції чотирьох напрямів: нормативно-правового, організаційного, фінансово-економічного та інформаційно-комунікаційного (маркетингового). Розроблено метод розподілу фінансування розвитку туристичної сфери України з державного бюджету, який передбачає розподіл бюджету відповідно до рівня туристичної пріоритетності розвитку галузі туризму на певній території, який визначається з урахуванням таких критеріїв розвитку туристичної сфери, як обсяг реалізованої продукції (товарів,

послуг) суб'єктів туристичної індустрії, ширина територіальної спеціалізації у туристичній сфері, рівень туристичного потенціалу території, рівень туристичної спроможності суб'єктів туристичної діяльності та рівень туристичної значущості видів туризму для територій.

Ключові слова: туризм, туристична сфера, туристична індустрія, туристична галузь, спеціалізований туризм, територіальна спеціалізація, туристичний потенціал, туристична спроможність, смарт-спеціалізація.

ANNOTATION

Kulyniak I.Ya. Formation and development of tools for territorial specialization in the tourism sector of the national economy. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

The thesis for the scientific degree of Doctor of Economics in the specialty 08.00.03 – Economics and management of the national economy. – Lviv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 2025.

The thesis addresses a significant scientific and applied problem – the development of practical tools for fostering territorial specialization within the tourism sector of the national economy. The study elucidates the essence and multifaceted role of tourism from the perspectives of the traveler, the business entity engaged in tourism activities, and the state. It further refines the conceptual and terminological framework underpinning the formation of territorial specialization tools, clarifying the meanings of key concepts such as tourism potential, tourism sector, tourism industry, and tourism capacity. An improved classification of tourism types is proposed, reflecting contemporary diversification trends and the growing complexity of the tourism landscape. To trace research dynamics and identify strategic priorities for tourism development in Ukraine, a bibliometric analysis of scholarly publications indexed in the Scopus database was conducted. These publications encompass a wide range of research directions related to the tourism sector and form the empirical foundation for identifying emerging trends and thematic clusters. Moreover, the dissertation systematizes a classification of factors influencing tourism sector development, structured according to diverse typological criteria.

A scientific and methodological approach has been developed to conduct a content analysis of territorial specialization in the tourism sector of Ukraine, which consists in the comprehensive identification and systematization of information about types of tourism for travel by territorial units of Ukraine based on the collected data on four components: 1) mention of the names of types of tourism by regions of Ukraine in scientific publications that are reflected in the database of the electronic archive of scientific periodicals of Ukraine of the V.I. Vernadsky National Library of Ukraine; 2) interest in search queries that characterize types of tourism by territorial units of Ukraine using the Google Trends web service; 3) the number of queries regarding the names of types of tourism in the search engine www.google.com.ua; 4) mention of the names of types of tourism in Regional Development Strategies and Tourism Development Programs in the regions of Ukraine. The provisions on ranking the regions of Ukraine based on the proposed criterion “breadth of territorial specialization in the tourism sector”, which determines the diversity of tourism types in which the region specializes, and the provisions on ranking the types of tourism

based on the proposed criterion “saturation of territorial specialization in the tourism sector”, which determines the number of tourism types in which the territory specializes, have been improved.

A sequential framework for grouping and prioritizing Ukrainian regions based on the level of tourism potential development has been developed using cluster analysis. The dissertation develops a comprehensive system of indicators for assessing the tourism potential of areas across three key dimensions: natural-resource, historical-cultural, and socio-economic. An enhanced hierarchical model for identifying priority areas of territorial specialization in the national tourism sector is also proposed, offering an evidence-based foundation for decision-making in regional tourism policy. At the local level, the study refines the approach to selecting development strategies and evaluating the priority of tourism types, integrating quantitative and qualitative assessment tools to enhance decision-making. For determining territorial specialization, a scientific and methodological approach is introduced based on the matrix “Tourism Potential of the Territory – Tourism Capacity of the Territory.”

A model for identifying priority areas for developing territorial specialization within Ukraine’s tourism sector has been constructed in alignment with the principles of smart specialization. The research also formulates a comprehensive toolkit for implementing state regional policy aimed at promoting territorial specialization in tourism at various administrative levels. Finally, a scientific and methodological approach to allocating state budget funding for tourism sector development has been proposed. This mechanism ensures the distribution of financial resources proportionally to the level of tourism priority within each territorial unit, thereby enhancing the efficiency and strategic coherence of public investment in the national tourism economy.

Keywords: tourism, tourism sphere, tourism industry, tourism sector, special interest tourism, territorial specialization, tourism potential, tourism capacity, smart specialization.